

SÜHEYL Ü NEVBAHÂR ÜZERİNE DÜZELTMELER (3)

Sadettin ÖZÇELİK*

Özet

Süheyl ü Nevbahâr üzerine yaptığımız yeni okuma çalışmaları ilerledikçe okunma sorunları ile ilgili düzeltme teklifleri yazmıştık. Bununla ilgili bildiri ve makalelerin künyesi kaynaklarda gösterilmiştir. Çalışmanın sonuna yaklaştıkça tespit ettiğimiz yeni okunma sorunları ile ilgili düzeltme teklifleri ortaya çıktı. İşte bu makalede önceki okuma tekliflerinin devamı olarak yeni okuma teklifleri sunulmaktadır.

Makalede Süheyl ü Nevbahâr'da kelime, tamlama ve birleşik yapıların okunmasında, anlaşılmasında ortaya çıkmış olan birtakım sorunlar üzerinde durulmaktadır. Ayrıca Süheyl ü Nevbahâr'dan veya başka eserlerden konuya uygun örnekler sunularak kanıtlar sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Tarihî metin okumaları, tarihî metinlerde kelime, tamlama ve birleşik yapıların doğru okunması sorunları, Süheyl ü Nevbahâr'dan örnekler.*

Corrections on the Süheyl ü Nevbahâr (3)

Abstract

As new reading studies on Süheyl ü Nevbahâr progressed, we wrote corrections proposals about the problems of reading. It has been shown in the sources of related papers and articles. As we got closer to the end of the work, we found corrections for new reading problems. This article presents new reading proposals as a continuation of previous reading proposals.

In the article Süheyl ü Nevbahâr focuses on the problems that have arisen in the reading, comprehension and reading of unified structures. Evidence is also presented by offering examples from Süheyl ü Nevbahâr or other works.

Keywords: *Historical text reading, the problem of right reading word, word division and word combination, relevant examples from Süheyl ü Nevbahâr.*

* Prof. Dr., Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü Türk Dili ve Edebiyatı ABD, sozcelik@dicle.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7383-1804>

Düzeltmeler

Aşağıda Süheyl ü Nevbahâr'ın okunması sırasında ortaya çıkmış olan kelime veya kelimededen büyük dil yapılarının yanlış okunmuş örnekleri üzerinde durulmaktadır. Öncelikle eser üzerinde yapılan okumalarda ortaya çıkmış olan karışıklıklara, sorunlara dikkat çekilmekte daha sonra sorun bağlam ve kurgu kılavuzluğunda çözüm sunulmaktadır. Düzeltmelerin devamında ise varsa eserin kendisinden veya başka eserlerden konuyla ilgili destekleyici kanıtlar verilmektedir. Yeni okuma teklifleri beyit numaraları ve ilgili düzeltme başlıkları altında sunulmaktadır:

178 1. kişiyi iledür → kişi erişür

2. [İşi sol]

Kişiyi iledür Hâlık hulkdan

[Ki] halk düşmeye halk ile hulk iden (Dilçin, 1991, s. 178)

Yukarıdaki okuma şekli, C. Dilçin'e aittir. Aynı beyti A. Cin, şu şekilde okumuştur:

Kişi iledür hâlık hulkdan

Halk düşmeye halk ile hulk eden (Cin, 2012, s. 14-15)

Yukarıdaki okuma şekilleri incelendiğinde beyitte iki sorun bulunduğu anlaşılıyor:

1. İlk dizedeki *iledür* bağlama uymuyor.

2. İkinci dizenin başındaki *halk* veya [*Ki*] *halk* tamiri bağlama uymuyor.

Kanaatimce Dilçin'in dip notta D nüshasında ilk dizede geçtiğini belirttiği *kişi erişür* ile *hulkıdan* bağlama daha uygun düşer. İkinci dizenin iki nüshada da -aynı satıra göz takılması sonucu olsa gerek- büsbütün yanlış yazılmış olduğu anlaşılıyor. İkinci dizenin baş kısmını burada *düş-* filinin bulunmasından hareketle [İşi sol] düşmeye şeklinde tamir ediyor ve beyti şu şekilde okuyup / tamir edip anlamayı teklif ediyorum:

Kişi erişür Hâlık hulkıdan [İşi sol] düşmeye halkla hulk eden (178)	İyi huyla kişi Hakka ulaşır. Kim der ki iyinin işi dolaşır.
--	--

Nitekim şu beyitlerde *işi sol düş-* ve *işi sol ol-* deyimleri geçer:

İşi sol düşüp düşmüş idi tağa Yâlerdi gehi sola gâhi sağa (4067) Cevâb eyle vârdidi Nakkâşa ol Ki oldı senüñ işlerüñ kamu sol (1452)	İşi ters gidip düştü ıssız dağa. Koşup dururdu bir sola bir sağa. Nakkaş'a cevabı şöyle verdi ol. Ki senin işlerin hepsi oldu sol.
--	---

224 tar diril-: sıkıntı içinde yaşamak → cimrilik etmek

Bahil olma vü tar diril meyi gör Kim ölicegez saña giñ ola gür (224)	Cimri olma ve cimrilik etme sen. Ki ölünce mezar olsun sana şen.
--	---

C. Dilçin, yukarıdaki beyitte dikkat çekilen *tar diril-* deyimini “zaruret, sıkıntı içinde yaşamak” (Dilçin, 1991, s. 638b) şeklinde anlamıştır. A. Cin ise deyimini, iki ayrı kelime olarak işlemiştir.

Kanaatimce dizenin başındaki *bahil olma!* ‘cimri olma!’ dikkate alındığında bu sözün devamında ve denk olarak kullanılmış olan *tar diril-(me!)* deyiminin anlamı ‘cimrilik et-(me!)’ anlamında verilmiş bir öğüt olması gerekir. Nitekim ikinci dizede “*Ki ölünce mezar olsun sana şen.*” denilmiş olması da bu düşüncüyü destekler. Bu açıklamaya göre söz konusu beyti yukarıda aktarıldığı şekilde anlamak uygundur.

235 yiyil- → **yeyil-**: yenilmek, mağlup olmak

Ādem ağusu dili ucındadır

Yiyildügi / **yeyildügi** bāzūsı gücindedür (235)

C. Dilçin, yukarıdaki ikinci dizede dikkat çekilmiş, M’de şeklinde yazılmış olan fiili *yiyil-* okumuş ve “çürümek, aşınmak” (Dilçin, 1991, s. 652a) olarak anlamıştır. Dilçin, ayrıca dip notta bu beytin D’de bulunmadığını belirtmiştir. A. Cin ise fiili *yeyil-* (Cin, 2012, s. 18-12) şeklinde okumuş ve “çürümek, aşınmak; yeyilmek” (Cin, 2012, s. 726b) olarak anlamıştır. Yazım şekline göre fiili, *yeyil-* okumak uygundur. Ancak verilmiş olan anlamlar bağlama uygun düşmüyor.

Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü’nde *yeyil-* fiilinin bir anlamı “...5. Birine yenilmek, mağlup olmak” (Altaylı, 1994, s. 1249b) şeklinde verilmiştir. Bu anlam yukarıdaki beyitte gayet uygun düşer ve söz konusu beyti aşağıdaki şekilde okuyup anlamak mümkündür:

Ādem ağusu dili ucındadır Yeyildügi bāzūsı gücindedür (235)	İnsanın zehiri dil ucındadır. Yenilgisi bileğin zorundadır.
---	--

Benzer düzeltmeler için bk. 273, 3672, 4297, 4527, 4578 notları.

273 yiyil- → **yeyil-**: yenilmek, mağlup olmak**Yiyilüp** / **yeyilüp** yēründen yēle uçmağıl

Tuz étmek hakın yabana saçmağıl (273)

C. Dilçin, yukarıdaki ikinci dizede dikkat çekilmiş, M’de şeklinde yazılmış olan fiili *yiyilüp* okumuş ve “çürümek, aşınmak” (Dilçin, 1991, s. 652a) olarak anlamıştır. A. Cin ise fiili *yeyil-* (Cin, 2012, s. 20-1) şeklinde okumuş ve “çürümek, aşınmak; yeyilmek” (Cin, 2012, s. 726b) olarak anla-

mıştır. Yazım şekline göre fiili, *yéyil-* okumak uygundur. Ancak verilmiş olan anlamlar bağlama uygun düşmüyor.

Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü'nde *yéyil-* fiilinin bir anlamı “...5. *Birine yenilmek, mağlup olmak*” (Altaylı, 1994, s. 1249b) şeklinde verilmiştir. Bu anlam yukarıdaki beyitte gayet uygun düşer ve söz konusu beyti aşağıdaki şekilde okuyup anlamak mümkündür:

Yéyilüp yêründen yêle uçmağıl Tuz êtmek hakın yabana saçmağıl (273)	Yenilip yerinden rüzgâra uçma! Tuz ekmek hakkını yabana saçma!
---	---

Benzer düzeltilmeler için bk. 235, 3672, 4297, 4527, 4578 notları.

479, 2219, 2515 temen (<Ar. tev'em) benzer, gibi, sanki

Anıhtarı alup Süheyl-i Yemen Bir ivek işi var sanayduñ temen (479) Çıkubanı atlandı tiz atına Şolok dem erişdi kapu katına (480)	Yemenli Süheyl anahtar almıştı. Sanırsın bir acil işi olmuştu. Yoluna koyuldu binip atına. Hemen ulaştı kapının katına.
Bu yiğit ki dêrler Süheyl-i Yemen Anuñ sâki bir kulu vardur temen (2219) Sanasın bir alma durur yarusı Sen ü yarusı ol âdem arısı (2220)	Bu yiğit ki adı Süheyl-i Yemen. Sakisi var sanki bir şarap sunan. Sanırsın o, bir elmanın yarusı. Sense o elmanın diğer yarusı.
Ya serhoşla ögine düşdi Yemen Ya bir genc bulmuşa beñzer temen (2515)	Ya aklına Yemen gelmişe benzer. Ya da bir hazine bulmuşa benzer.

Araştırmacılar, yukarıda belirtilen üç beyitte, ikinci dizelerin sonunda geçen ve dikkat çekilmiş olan *temen* kelimesini “*Hemen, herhalde, tümüyle, tıpkı*” (Dilçin, 1991, s. 639b) ve “*Hemen, tümüyle*” (Cin, 2012, s. 685a) şeklinde anlamıştır. *Tarama Sözlüğü*'nde “*Tamamıyla, tıpkı, aynıyla, hemen*” (TarS: 3790) anlamları verilmiş ve yalnızca yukarıdaki beyitlerden ikisi tanık olarak gösterilmiştir. Ancak verilen bu anlamlar bağlama uymuyor.

Kanaatimce söz konusu kelime, Arapça ‘ikiz, benzer, gibi’ anlamları olan *tev'em*, *tev'eman* (Devellioğlu, 1993, s. 1101b) kelimesinin ses değişikliğine uğramış şekli olabilir: *tevmen* <*tev'eman*. “*tau'amâni (dual of tau'am), Twins.*” (Steingass, 1930, s. 332b) (= çift ikizler). Söz konusu kelime, Arapça-daki anlamından farklı olarak yukarıdaki beyitte ‘benzer, gibi, sanki’ anlamında kullanılmış olmalıdır.

479, 2219, 2515 temen (<Ar. şemen): değerli, pahalı

Anıhtarı alup Süheyl-i Yemen Bir ivek işi var sanayduñ temen (479)	Yemenli Süheyl anahtar almıştı. Acelesi var, hazine bulmuştu.
Bu yiğit ki dêrler Süheyl-i Yemen Anuñ sâki bir kulu vardur temen (2219)	Şu yiğit ki adı Süheyl-i Yemen. Değerli sakisi var şarap sunan.

Ya serhoşla ögine düşdi Yemen Ya bir genc bulmuşa benzer temen (2515)	Ya aklına geldi Yemen sarhoştur. Ya bir değerli hazine bulmuştur.
--	--

C. Dilçin, yukarıdaki beyitlerde dikkat çekilen *temen* kelimesi için “*Hemen, herhalde, tümüyle, tıpkı*” (Dilçin, 1991, s. 639b) anlamlarını vermiştir. A. Cin ise kelimeyi “*Hemen, tümüyle*” (Cin, 2012, s. 685a) şeklinde anlamıştır. Ancak bu anlamlar bağlama uymaz.

Yalnızca yukarıdaki üç beyitte geçen söz konusu kelime, Arapça *şemen* olup, ‘değer, paha’ vb. anlamlarda kullanılır. Metindeki şeklinden kelime başında ünsüz değişikliği olduğu anlaşılmaktadır: *temen* (<Ar. *şemen*). Kelimenin Arapçada, ‘değer, paha’ anlamında olmasına karşılık metnin bağlamın göre yukarıdaki beyitte ‘değerli, pahalı’ anlamlarında kullanılmış olduğu anlaşılıyor.

566 atası → anası

Alurdi **atası** dizine başın

Silerdi yēniyile gözi yaşın (566)

Araştırmacılar yukarıdaki beyitte dikkat çekilmiş olan kelimeyi *atası* şeklinde okumuştur (Dilçin, 1991, s. 566; Cin, 2012, s. 39-11).

Söz konusu kelime M nüshasında şeklinde yazılmıştır. Dilçin’in dip notundan kelimenin D nüshasında da aynı şekilde yazılmış olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bağlama göre x nüshasında müstensihin bu kelimeye *nun* yerine *te* yazmış olduğu kesindir. Çünkü bağlama göre metinde *anası* yerine *atası* yazılmış olması gerekiyor. Nitekim -aşağıda da görüldüğü gibi- bunun hemen iki beyit sonrasında (568) geçen *Dēdi şāha bir gün ki şefkat kanı?* ve 571. beyitteki *Buni dēdi vü ağladı ol nigār / Şehūn eyledi yüregini figār* sözlerinden de burada *anası* bulunması gerektiği açıkça anlaşılıyor:

Oğul dēyü dökerdi gözden kanı Atar idi oda bulursa canı (567) Dēdi şāha bir gün ki şefkat kanı? Görürsin bu hāletde uş oğlanı Ki ne yēr ta‘ām u ne dēr işidir Ne bilür geleni ki ne kişidir (569) Düriş ola kim bulasın çāre sen Cihān için armayuban ara sen Ve ger ni işüm aña ērdi i şāh Ki nāgāh ēdem kendüzümü tebāh (571) Buni dēdi vü ağladı ol nigār Şehūn eyledi yüregini figār	Oğul, diye akıttırdı gözden kan. Atar idi ateşe bulsaydı can. Anası der: Ey şāh, şefkatin hani? Görüyorsun oğlunun sen hālîni. Ki ne yemek yer ve ne der, işidir. Hem de ne tanır gelen ne kişidir. Çalış ki umulur bulursun çāre. Bu dünyayı yorulmadan sen ara! Ey şāh dediğimi yapmaz isen sen. Bil ki birgün kıyarım canıma ben. O sevgili bunu dedi, ağladı Şahın yüregini birden dağladı.
---	--

Buna göre söz konusu beyit, şu şekilde okunup anlaşılmalıdır:

Alurdi anası dizine başın Silerdi yenjiyle gözi yaşın (566)	Anası dizine alırdı başın. Yeniyle silerdi onun gözyaşın.
---	--

739 ur yüregüme → urma yürege

Ki ey gözlerümün çerâğı oğul

Yeter **ur yüregüme** tağı oğul (739)

Araştırmacılar, yukarıdaki beyitte dikkat çekilmiş olan kısmı metindeki yazım şekline uygun olarak *ur yüregüme* okumuşlardır (Dilçin, 1991, s. 739; Cin, 2012, s. 51-5). Ancak bu okuma şekli anlam vermiyor.

Kanaatimce ikinci dizedeki *ur yüregüme* ibaresi, *urma yürege* şeklinde düzeltilerek okunduğunda beyitte bağlama uygun anlam sağlanmış oluyor. Yani beytin şu şekilde okunup anlaşılması mümkündür:

Ki ey gözlerümün çerâğı oğul Yeter urma yürege tağı oğul (739)	Ey benim gözlerimin nuru oğul! Yeter çek yüreğimden dağı doğrul.
--	---

823 giriş-: dostluk kurmak, yakınlaşmak

Kamu pâdişâhlar ile erişe Ola dost her birine girişe (823)	Şahlara ulaşıp dost olmak ister. Onlarla tanışıp görüşmek ister.
--	---

Araştırmacılar, yukarıdaki beytin sonunda geçen *giriş-* fiilini “*birbiri içine girmek, karışmak*” (Dilçin, 1991, s. 608a) ve “*içiçe girmek, karışmak*” (Cin, 2012, s. 530a) şeklinde anlamıştır. Ancak bu anlam bağlama uygun düşmüyor.

Bağlama göre söz konusu fiilin ‘dostluk kurmak, yakınlaşmak’ anlamında kullanılmış olduğu anlaşılıyor.

1043 1. degirmidük → degir miydük (*deg-ir* ‘değ-er, uygun düş-er’)

2. kulları çün → kullarıçun (<kulları için)

Degir miydük aña ki şâh anşuzın Üşendüre kullarıçun kendüzin (1043)	Değer miydik ona ki şâh ansızın. Yorsun kulları için o, kendisin.
--	--

1. C. Dilçin yukarıdaki beytin başında geçen fiili, metindeki yazılışına uygun olarak *degirmidük* şeklinde okumuştur (Dilçin, 1991, s. 1043). A. Cin de aynı okuma şeklini benimsemiştir (Cin, 2012, s. 70-7). İ. Taş ise söz konusu fiili ET’deki *tegür-* ‘eritir-, ulaştır-’ ile ilişkilendirmek istemiş ve “...*Bu durumda SN’deki degir- biçimini düzleşme ile açıklayabiliriz: degir- < degür- < tegür- < teg-ür-*.” (Taş, 2015, s. 41) demiştir.

Kanaatimce söz konusu fiilin şeklindeki yazılışına göre *degir miydük* okunması ve ‘değer miydik’ şeklinde anlaşılması gerekiyor. Burada yapısal olarak *deg-* fiilinin geniş zaman çekiminde kullanılmış olmalıdır. Ancak fiilin kullanılmasında bir ağız özelliğinin yazıya yansımış / geçmiş olduğu anlaşılıyor. Bu ağız özelliği nedeniyle de fiil, metinde *deger miydük* değil *degir*

miydük okunacak şekilde yazılmıştır. Benzer kullanılış şeklinin geçtiği aşağıdaki beyitte fiilin *degir miydüm* okunacak şekilde yazılmış olması da bu düşünceyi destekler:

Konuşuñ koduñ ‘işi terk eyledüñ Degir miydüm aña beni sayladuñ (2214)	Toyundan geçtin ve konuktan geçtin. Değir miydüm ona; sen, beni seçtin?
---	--

Yukarıdaki beyitte konuşan Nevbahârdır. Yani Nevbahâr, yukarıdaki sözleri konuklarını bırakıp kendisini görmeye gelen babasına söylemiştir. Geniş açıklama için beyit hakkında yazılmış olan nota bakılabilir.

2. Şimdi de ikinci dizede geçen, metinde şeklinde yazılmış olan kelimeler üzerinde duralım. C. Dilçin ve A. Cin, kelimeleri *kulları çün* (Dilçin, 1991, s. 1043; Cin, 2012, s. 70-7) şeklinde okumuşlardır. A. Cin burada çün okuduğu kelimeyi “çün: (Far.) Çünkü, ne zaman” (Cin, 2012, s. 485a) başlığı altında işlemiştir. Sözlüğe almamış olsa da Dilçin’in okuyuşundan kelimeyi benzer şekilde anladığı açıktır. Ancak bu okuma şekli ve anlam, bağlama uymaz.

Kanaatimce ikinci dizede çün değil *içün* kelimesi bulunuyor ve vezin gereği kelimeye zihaf yapılmıştır. Yazım şekli ve zihaf konusu dikkate alındığında kelimelerin *kullarıçun* (<*kulları+içün*) şeklinde okunması ve anlaşılması gerektiği anlaşılıyor. Bu açıklamalara göre söz konusu beyit yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir.

Okuma şekli ve sözü edilen anlamı şu beyitlerde geçen ve aynı anlamda kullanılmış olan fiilin üç örneği de destekler:

Başa şol degir kim diyem bildüğüm Anıllığıla tez şeşilür düğüm (1197) Dedi yüzüm açmah degir mi şaşa Edebsüz sözi söylemegil başa (3103) Eyitdi bu ‘âlem degir mi aña Ki ‘âkil nazar ede andın yaşa (4577)	Bana şu düşer ki diyem bildiğim. Sükunetle tez çözülür her düğüm. Dedi: Yüzüm açmak düşer mi sana. Saygısızca sözler söyleme bana. Dedi: Bu dünya değer mi hiç ona. Akıllı kişi, baksın ondan yana.
--	--

1172 **yègrek** → yègerek

Ki sızsiz başa atadan yègerek Sizüñ hükmünüz nise tutmak gerek (1172)	Ki babadan bana iyi sızsiniz. Neyse yapmak gerekir, kararınız.
---	---

Yukarıdaki ilk dizinin sonunda geçen ve metinde şeklinde yazılmış olan kelime, araştırmacılar tarafından *yigrek* (Dilçin, 1991, s. 1172) ve *yègrek* (Cin, 2012, s. 78-9) okunmuştur. Kelimenin metindeki yazım ve okunma şekline göre vezin eksik kalmaktadır. Kanaatimce vezni sağlamak için Mesud’un sıklıkla başvurduğu vezin ve kafiye tasarrufu örnekleri ve alt dizinin sonun-

daki *gerek* kelimesi dikkate alındığında *yègrek*'i *yègerek* şeklinde okumak yeterli ve uygun olacaktır.

1465 boyun tart- → **boyun tut-**: boyun eğmek

Göñül kapucı eyle oynar oyun Ki baş koşduğun bilse tutar boyun (1465)	Gönül alıcı öyle oynar oyun. Baş koyduğunu bilse eğer boyun
--	--

C. Dilçin, yukarıdaki beyitte dikkat çekilmiş ve metinde şeklinde yazılmış olan deyim M nüshasındaki yazılışına uygun olarak *boyun tart*- şeklinde okumuş ve “*kendini geri çekmek, nazlanmak*” (Dilçin, 1991, s. 594b) olarak anlamış, dipnotta D nüshasında *dutar* okunacak şekilde yazılmış olduğunu belirtmiştir. M nüshasını çalışmış olan A. Cin de deyim aynı şekilde okumayı tercih etmiş ve deyim “*kendini geri çekmek*” (Cin, 2012, s. 467b) anlamını vermiştir.

Kanaatimce bağlam, deyim D nüshasında geçen *boyun dut*- şeklindeki yazımın doğru olduğunu ve ‘boyun eğmek’ anlamında kullanıldığını gösteriyor. Nitekim aynı deyim metinde *boyun dut*- (3046) ve *boyun tut*- (1042, 3924) okunacak şekilde yazılmıştır. Yukarıdaki beyitte M yazıcısının *vav* yerine *re* yazmış olduğu anlaşılıyor.

Ayrıca söz konusu deyim, Süheyl ü Nevbahâr’da *boyun uzat*- (444, 2759) ve *boyun vèr*- (1593, 1998) şeklinde de geçer.

1466 yarın → *yârin*: *yârin*i, sevgilisini

Gêrû göresin yarın ol nicesi Gele yârin isteyü ol nicesi	Bak yarın o yine nasıl gelecek. Yârinî orda nasıl bekleyecek.
--	--

C. Dilçin, yukarıdaki beytin ikinci dizesinde dikkat çekilmiş olan kelimeyi *yarın* ‘yarınki gün’ şeklinde okumuş ve anlamıştır. A. Cin, kelimeyi aynı şekilde okumuş (Cin, 2012, s. 97-15) ve sözlükte “*Ahîret, yarın*” (Cin, 2012, s. 718a) anlamını vermiştir. Ancak bu okuma şekli ve anlamlar metne uygun düşmüyor.

Bağlam ve yazım şekline göre kelimeyi *yârin* okunup ‘yâr+ini, sevgili+sinî’ şeklinde anlamak gerekiyor. Bu beyitte Nakkaş, Süheyl’e merak etmemesi gerektiğini ve ertesi gün Nevbahâr’ın yine kendisini görmeye geleceğini söylüyor.

1517 düş- → *duş*-: rastlamak

Hayâline **düşüp** oldunđı ey Süheyl hayâl

Gel indi uş yüzini gördünđ oldu hoş saña hâl

Araştırmacılar, yukarıdaki beytin sonunda geçen fiili *düşüp* ‘düşmek’ şeklinde okuyup anlamıştır (Dilçin, 1991, s. 1517; Cin, 2012, s. 187-1, 504b). Ancak bu okuma şekli ve anlam bağlama uymaz. Söz konusu fiilin *duşup* (<*duş-up*) okunup ‘rastlayıp’ şeklinde anlaşılması gerekir. Bağlama göre beytin şu şekilde okunup anlaşılması uygundur:

Hayâline duşup olduñı ey Süheyl hayâl Gel indi uş yüzini gördüñ oldu hoş şaşa hâl (1517)	Süheyl, düşe rastlayıp oldun hayâl! Yüzün gördün, oldu sana bir hoş hâl.
---	---

Benzer düzeltmeler için bk. 2818, 3611, 3748, 5440 notları.

1583 bilik → bölük

Saçı biligin tâ kim atdı kemend Bırahdı bu boynuma biñ dürlü bend (1583)	Saç bölüğü ile attı o kement. Boynuma binlerce düğümlendi bent.
---	--

Yukarıdaki beyitte dikkat çekilen kelime, metinde *biligin* okunacak şekilde yazılmıştır. Araştırmacılar bunu *biligin* (Dilçin, 1991, s. 1583) ve *bêligin* şeklinde (Cin, 2012, s. 105-5) okumuştur.

Aynı kelime 1484, 1485, 1487, 1558, 1654, 1748, 1778, 1970. beyitlerde hep *bölük* okunacak şekilde yazılmış olduğuna göre bunun bir yazım yanlışı olduğu anlaşılıyor.

1616 ola → ula! ‘yapış, yaklaş!’

Hemin başa meşğül ol her sözüñ Ki ula başa söylegil kendüzüñ (1616) Tama bahma kaldurma asla başuñ Kurıtma bilünji akıtma yaşuñ (1617)	Hep benimle olsun her sözüñ. Öyle ki sen yaklaştır bana özüñ. Dama bakma, asla kaldırma başuñ! Aklımı kaybedip akıtma yaşuñ!
---	---

Araştırmacılar, yukarıdaki ilk beyitte dikkat çekilen ilk kelimeyi *ola* şeklinde okumuştur (Dilçin, 1991, s. 1616; Cin, 2012, s. 107-2). Bu okuma şekli beyitte anlam vermiyor.

Kelimenin *ula!* şeklinde okunup ‘yapış, yaklaş!’ olarak anlaşılması bağlama gayet uygun düşer. Bunun için bir özet yapmak gerekiyor. Nakkaş yukarıdaki beyitlerde Süheyl ile konuşmakta ve Nevbahâr dama çıktığında nasıl davranması gerektiği konusunda Süheyl’e fikir vermektedir. Nakkaş, Süheyl’in hep kendisiyle sohbet etmesi gerektiğini ve adeta kendisine yapışması gerektiğini; asla başını yukarı kaldırıp Nevbahâr’a bakmaması gerektiğini sıkı sıkıya öğütüyor. Bu durumda söz konusu beyitler yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir.

Söz konusu beyitteki *kendüzün ula-* deyimi, *Atabetü'l-Hakâyik*’te de geçer. Edip Ahmet Yükneki, okuyucuya seslenirken söz konusu deyimi, bilgili ile dost olmak konusunda *özünni ula!* şeklinde kullanır:

Biligidin urur men sözüme ula Biliglikke ya dost özünü ula! (Arat, 1992, s. 47)	Bilgiden sözüme temel atarım; Ey dost, bilgiliye yaklaşmağa çalış (Arat, 1992, s. 85)
---	---

1742 göre → gör e! ‘bak a!’

Cevâb eyle vèrdi yüzini **göre**

Berü ağ ne söz vaqtidür ey sere

Araştırmacılar, yukarıdaki beyti metindeki yazım şekline uygun olarak okumuşlardır (Dilçin, 1991, s. 1742; Cin, 2012, s. 115-6). Ancak bu okuma şekli anlam vermiyor.

Kanaatimce ilk dizinin sonundaki doğru okuma *göre* değil, *gör e!* şeklinde olmalıdır. Buradaki *gör e!* ‘bak a!’ anlamında olup beyitteki iki dize de pekiştirme edatı ile sonlanmıştır. Yani beyit aşağıdaki şekilde okunup anlaşılabilir:

Cevâb eyle vèrdi yüzini gör e! Berü ağ ne söz vaktidür ey sere! (1742)	Şöyle cevap verip dedi hey bir bak! Beri çık söz vakti değil, ey ahmak!
--	--

1834 diri kurtıla ‘diri kurtulur mu?’ istifham

Çü kurt ac ola ağıl ağzı açuh Diri kurtıla kuzı yaru buçuh (1834)	Kurt aç ise hem ağıl ağzı açık. Kuzu diri kurtulur mu az buçuk.
---	--

Yukarıdaki beyitte bağlama göre vurgu ve tonlama yoluyla bir istifham yapılmış olduğu anlaşılıyor. Beyit, yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir. Benzer örnekler için bk. 4029, 3158 notları.

2002 olur → yèr ol-: **1.** toprak olmak, **2.** yemek (tevriye)

Dürişse kişi kaygusun yèr olur Yèri yâr için yaruban yèr olur (2002)	Kişi çabalarsa kaygısın yener. Yâr için yer yarıp kendi olur yer.
--	--

Kanaatimce yukarıdaki beyitte *yèr ol-* deyimini ‘toprak olmak’ ve ‘(toprağı) yemek’ anlamları ile kullanılmış olduğundan bir tevriye yapılmıştır. Aynı zamanda iki dizede kurulmuş olan kafîye bir cinas örneğidir.

2127 karağu ‘kör’ → ‘görme zaafî’

Piyâle dahı sâkinüñ eñegi Göñül bigi sâdeyise oldur yègi (2126) Eger ola dak riş ü yâ karağu Olur âb-ı hayvân elinden ağu (2127)	Şarap kadehi ve sâkî çenesi, Gönül gibi sadeyse en iyisi Kel, yaralı, kusurlu olsa gözü Elinden can suyu, zehir ve sızı
--	--

C. Dilçin yukarıdaki 2127. beyitte geçen *karağu* için “*kör*” (Dilçin, 1991, s. 618) anlamını vermiştir. S. Tezcan, Dilçin’in bu açıklamasını doğru bulduğunu belirtmiş ve şöyle demiştir:

Dilçin, buradaki *karağu*’yu (s. 618’de), Karahanlıca *karağu* ‘kör’ ile birleştirmekte haklıdır. Ancak kelime DerS.’nde (2644) yalnız iki yerden derlenmiş olan *karağı* ‘güneş battıktan sonra göz görmeme hastalığı, tavukkarası’ dışında

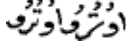
Anadolu Türkçesinde galiba yok (TarS. 'nde yok). Sanırım, SN'da 'kör' değil, (herhalde insan yüzüne iğrenç bir görünüm veren) bir göz hastalığının adı olarak anlaşılmalı (Tezcan, 1994, s. 28).

Söz konusu kelime İshak bin Murad'ın *Edviye-i Müfrefe* adlı tıp metninde “*Zeyt, yenisi mutedildür ve eskisi issidür; göze çekselere göz karagulığın giderür.*” (Canpolat, Önler 2007, s. 19a.9) cümlesinde *karaguluk* şeklinde -bir yerde de olsa- tespit edilmiştir. Bu tıp metninin çalışıldığı kitapta *karaguluk*, 'körlük' olarak tanımlanmış ve tanık olarak yukarıdaki cümle eklenmiştir (Canpolat, Önler 2007, s. 149). Ancak kanaatimce *Edviye-i Müfrefe*'nin yazıldığı dönemde körlüğe bir tedavi veya ilaç bulunmuş olduğu düşünülemez. Nitekim verilen tanık cümleden anlaşıldığına göre tıp metninde *karaguluk* 'görme zafı' anlamında kullanılmış olmalıdır. Buna göre Süheyl ü Nevbahâr'da geçen yukarıdaki beyitte geçen *karagu* kelimesi de 'görme zafı olan kimse' anlamında kullanılmış olmalıdır.

2165 1. uturu uturu, oturu oturu → ötürü ötürü (<öt-ür-ü)

2. degirü → dikerü (<dik+erü)

Hemân lahza şâh uturu uturu Becid bahdı birkaç kıza dikerü (2165)	Hemencecik baba şah kese kese. Dikkatlice baktı birkaç kez kıza
--	--

1. C. Dilçin, yukarıdaki beytin ilk dizesinde dikkat çekilmiş ve metinde şeklinde yazılmış olan ikilemeyi *uturu uturu* okumuş ve “*Dik dik, dikkatlice*” olarak anlam vermiştir (Dilçin, 1991, s. 644).

S. Tezcan, yazdığı notta önce ötürü ötürü bah- 'keskin keskin, delici bakışlarla bakmak' okuyup anlamının mümkün olabileceğini söylemiş daha sonra bu düşüncesinden vazgeçerek “*Ne var ki Anadolu Türkçesinde öt-, ötür- böyle bir anlama gelmiyor. Bu yüzden belki daha basit bir çözüm olarak oturu oturu 'oturarak' okumak tercih edilmeli*” (Tezcan, 1994, s. 28) demiştir. A. Cin, herhalde Tezcan'ın bu görüşünü dikkate alarak, ikilemeyi *oturu oturu* okumuş ve “*oturarak*” (Cin, 2012, s. 143-7) şeklinde anlamıştır.

Kanaatimce fiil için yapılan tahminlerden bağlama uygun olanı Tezcan'ın ilk düşünmüş olduğu ötürü ötürü bah- 'keskin, delici bakışlarla bakmak' şeklindeki anlamdır. Nitekim Türkiye Türkçesinde *kesişmek* fiili, argo olarak “*iki kişi birbirlerine duydukları ilgiyi belli edecek biçimde bakışmak*” (Aktunç, 2000, s. 178a) anlamında kullanılır. Ayrıca *kes-* fiili “**24. mec. Karşı cinsten birisini sürekli olarak süzmek, dikkatli bir biçimde bakmak**” (*Türkçe Sözlük*, 2011, s. 1400b) anlamında kullanılır. Fiilin günümüzde kullanıldığı bu anlamlar da ötürü ötürü bah- 'keskin, delici bakışlarla bakmak; incelemek' şeklindeki bir anlamı destekliyor.

2. C. Dilçin, yukarıdaki beytin ikinci dizesinde dikkat çekilmiş ve metinde şeklinde yazılmış olan fiili, *degirü* okumuş ve “*Dokundurmak*” (Dilçin, 1991, s. 599) olarak anlamıştır.

A. Cin, fiili aynı şekilde okumuş ve “*bildirmek, dokundurmak*” (Cin, 2012, s. 143-7, 490) olarak anlamıştır. S. Tezcan, Türkmençe *dikger-* ‘başını yukarı kaldırmak, başını dik tutmak’ fiiliyle karşılaştırıp bunu *dikgerü* okumayı teklif etmiştir (Tezcan, 1994, s. 28-29). İ. Taş ise fiili, “*ET tegür-* ‘eriştirmek, ulaştırmak’ eyleminden *getirmek daha doğrudur*” demiştir (Taş, 2015, s. 41).

Kanaatimce bu teklifler metni aydınlatmaktan uzaktır. Söz konusu kelimenin yapısı, kafiye ve vezin tasarrufu ile açıklanabilir. Çünkü burada *dik dik bak-* veya gözünü dikerek bakmak söz konusudur. Ancak manzum olan eserde kafiye ve vezin endişesini göz ardı etmek mümkün değildir. Bu nedenle beyitte hem ilk dizedenin sonundaki ötürü ile kafiye kurmak hem de vezni sağlamak amacıyla *dik (dik) bak-* yerine *dikerü* (<dik+erü <dik+gerü) bakmak kullanılmış olduğunu düşünüyorum. Nitekim Tezcan’ın konu ile ilgili olarak Türkmenceden vermiş olduğu tanık da bu görüşü destekler.

2173 *getür-* → güç götür-

Bilüben hele dek oturmayavuz Gücümüz yeter güç götür meyevüz (2173)	Bunu bilip sakın oturamayız. Gücümüz yetiyor katlanamayız.
--	---

C. Dilçin, yukarıdaki beytin ikinci dizesinde dikkat çekilmiş olan fiili, yazılışına uygun olarak *güç getir-* şeklinde okumuş, ancak sözlükte işlememiştir. A. Cin de aynı okuyuşu benimsemiş (Cin, 2012, s. 143-15) ve fiili sözlükte iki ayrı kelime olarak işlemiştir (Cin, 2012, s. 529a, 541b). Ancak bu okuma şekli ve anlam, bağlama uymuyor.

Bu beyitte geçen fiil, *güç götür-* ‘sıkıntıya, zülme katlanmak’ olmalıdır. Metinde *götür-* fiilinin ilk hecesinde bir hareke yanlış yapılmış, ötre yerine üstün yazılmıştır. Nitekim *güç götür-* deyimini şu beyitlerde de geçer:

Sözün tatlı olup götürseñ güci Senün dirligün olmaya hiç acı (236)	Katlansan tatlı sözle sen acıya. Hayatında düşmezsın hiç acıya.
Başa ne yaraşurdi içmek süci Veli simadam söz götürdüm güci (1200)	Bana yakıştı mı şu içmek şarap! Söz kırmayıp buna katlandım ya Rab!
Kişinün ne var ‘ışk üzerese gücin Olur olmazın çoh götürür gücin (1988)	Şaşılır mı aşk şu gücü tüketir, Olur olmaz sıkıntıyı taşır.
Atadan götürmezse oğul güci Peşimān ola işine soñ uci (3013)	Baba sözü oğula gelse acı. Oğlu, yine pişman olur son ucu.
Bilün kim gözedü duran iş ucın Gerek kim götüre niçenün gücin (5385)	Bilin işin sonuncunu düşünen. Olmalı çok sıkıntıya katlanan.

Söz konusu beyit yukarıda gösterildiği şekilde Türkiye Türkçesine aktarılabilir.

2178, 2526, 2580, 2591, 2884, 4435 üzegü → üzenü

Geñince yörimek mi yigdür yayah Ya ol kim üzenüde kala ayah (2178)	Yaya olarak yürümek mi gerek. Ya atla gitmek üzengide ayak.
Güye gördiler üzenü gerdiler At üstinde kaplan bigi turdılar (2526)	Üzengiye sıkı basıp bekledi. At üstünde kaplan gibi dineldi.
Helállık dilendi dölendi gönül Üzenü ağır oldu dizgin yünül (2580)	Helállık dilendi, gönül açıldı. Üzengi doldu ve dizgin tutuldu.
Çıkarırdı ılduz gözini süñü Aşınurdu depişmegin üzenü (2591)	Süngü yıldız gibi gözünü çıkarırdı. Üzengi şiddetle hareketten aşınırdı.
Üzenü gerüp cüst sığadı kol Yayı bağrınuñ içine girdi ol (2884)	Üzengiye basıp hem sığadı kol. Yayı bağrının içine girdi ol.
Yağrında kalhan elinde süñü Ata bindi hiç çalmadı üzenü (4435)	Sırtında kalkanı, elinde süngü Ata bindi hiç vurmadı üzenü.

C. Dilçin yukarıdaki beyitlerde dikkat çekilen kelimeyi üzegü okumuştur. A. Cin de kelimeyi üzenü şeklinde okumuş ve sözlüğe aynı şekilde işlemiştir (Cin, 2012, s. 705).

Kanaatimce özellikle 2591. ve 4435. beyitlerde geçen örneklerde ilk dizinin sonundaki *süñü* ile kafiyeli olacak şekilde kullanılmış olması, kelimenin *üzenü* şeklinde okunması gerektiğini gösteriyor. Ayrıca beyitlerde *m*, *n*, *ñ* ünsüzleriyle kurulmuş olan aliterasyon da bu okuma şeklini destekler. Söz konusu beyitlerin yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılması uygundur.

2188 anañ → atañ; ata: baba

Didi göresüm geldiyyidi iñen ‘Aceb midür isterse sini atañ (2188)	Dedi ki: İstedim seni ben görmek. Ata özlemine şaşmak ne demek.
---	--

Araştırmacılar, yukarıdaki beytin son kelimesini *anan* okuyup ‘*ana*’ şeklinde anlamıştır (Dilçin, 1991, s. 2188; Cin, 2012, s. 144-15). Ancak bu okuma şekli ve anlam bağlama uymuyor. Çünkü Nevbahâr’ı görmeye gelen *anası* değil *atası*dır.

Söz konusu kelime metinde şeklinde yazılmıştır. Kanaatimce bağlama uymayan bu kelimenin yazılışı büsbütün yanlıştır. Burada muhtemelen yazıcının gözü birinci dizinin sonundaki *iñen* kelimesine takıldığı için ikinci dizinin sonundaki *atañ* kelimesini yanlışlıkla *iñen* olarak yazmış olmalı. Bu nedenle kelime, bağlama uygun olarak *atañ* okunup ‘ata, baba’ olarak anlaşılmalıdır. Çünkü metnin bu kısmında babası, Nevbahâr’ı görmek üzere odasına gelmiş, Nevbahâr ise babasına neden konuklarını bırakıp kendisini görmeye geldiğini sormuştur. Babası yukarıdaki beyitle Nevbahâr’ın sorusuna cevap

vermekte, açıklamada bulunmaktadır. Beyit, Türkiye Türkçesine yukarıda gösterildiği şekilde aktarılabilir.

2216 ağrımason baña → uğramasın buña, **buña uğra-**: üzölmek, sıkıntıya düşmek

Sözün toğrusın biz diyelim buña Ki incinmesün uğramasın buña	Sözün doğrusunu diyelim buna. İncinip kızmasın sonra o bana
--	--

Yukarıdaki beytin ikinci dizesinin sonundaki iki kelime, M nüshasında *ağrımason baña* okunacak şekilde yazılmıştır. C. Dilçin, yazmış olduğu dipnotta elindeki D. Dilçin nüshasında söz konusu deyim *uğramasın buña* okunacak şekilde yazılmış olduğunu bilgi vermiş ancak buna rağmen deyim M nüshasına uygun olarak *ağrımason baña* şeklinde okumuştur. M nüshasını çalışmış olan A. Cin de aynı okuma şeklini benimsemiştir (Cin, 2012, s. 146-14). Ancak bu okuma şekli bağlama uygun düşmüyor. Kanaatimce M nüshasındaki yazım şekli yanlıştır. Doğru yazım şekli, D nüshasındaki *uğramasın buña* olmalıdır.

Bu konuyla ilgili birinci gerekçe veya kanıt *ağrımason baña* ibaresinin metinde anlam vermemesidir. İkinci gerekçe için bir özet yapmak gerekiyor: Nevbahâr, Yemenli hizmetçi kılığına girerek babası ve iki kardeşinin de bulunduğu mecliste şarap sunmuştur. Nevbahâr'ın babası, kızını tanıır gibi olur ve gördüğünün doğru olup olmadığını öğrenmek için meclisten ayrılarak kızının odasına gider. Ancak Nevbahâr, Süheyl ile kazmış oldukları tünelden geçerek babasından önce odaya gitmiştir. Babası gelip kızını odasında görünce şarap sunan hizmetçinin kendi kızı olmadığını düşünür ve sarhoşluk hâlinin sonucunda böyle bir zehaba kapıldığını düşünür ve meclise geri döner. Ancak kız tünelden geçip babasından önce meclise gelir. Olaya müdahil olan Nevbahâr'ın erkek kardeşleri babalarına böylesine yakın bir benzerlik olamayacağını ve şarap sunan kişinin kendi kız kardeşleri olduğunu söyleyip ısrar edince hükümdar bu defa iki oğlunu yanına alır ve onlarla birlikte Nevbahâr'ın odasına gider. Odaya vardıklarında Nevbahâr'ın satranç oynamakta olduğunu görürler. Hükümdar iki oğluna döner ve kızın günahını aldıklarını söyledikten sonra yukarıda verilen sözleri söyler.

Nitekim Tarama Sözlüğü'nde *buna uğramak* deyimini için “*Sıkıntıya düşmek, kederlenmek, bunalmak*” (TarS: 695) anlamları verilmiş ve biri yukarıdaki söz konusu beyit olmak üzere üç tanık gösterilmiştir. Ayrıca aynı deyim, Süheyl ü Nevbahâr'da şu beyitlerde de geçer:

Kamu çaresüzler sığınur saña Buña uğradum merhamet kıl baña (2270)	Bütün çaresizler sığınır sana. Sıkıntıya düştüm, merhamet bana.
---	--

İnen korhuban dedi ey vay başa Ne müşkil işe uğradum u buja (5074)	Çok korkup dedi: Şimdi bana Eyvah! Ne zor belaya rastladım ben, vah vah!
--	---

2371 elikdürmiş idi → elikdürmemişdi

Çeriler salup yâ tanışup için Elikdürmemişdi anı şâh-ı Çin (2371)	Yakalamak veya danışmak için Askerle bile bulamaz şâh-ı Çin.
---	---

C. Dilçin, yukarıdaki beyitte dikkat çekilmiş olan fiili, *elikdürmiş idi* şeklinde okumuştur. M nüshasını çalışmış olan A. Cin de aynı okuma şeklini benimsemiştir (Cin, 2012, s. 157-4). Ancak bu okuma şekli bağlama kesinlikle uymaz.

Bunun için bir özet yapmak gerekiyor: Metinde 2365. beyitten başlayarak Çin ülkesinde dağa çıkmış olan *Saluk* adındaki azılı haydut tanıtılmaktadır. Yukarıdaki beyitte ise Çin hükümdarının azılı haydut *Saluk*'u yakalama teşebbüslerinin sonuçsuz kaldığı ifade edilmiştir. Bu bağlama göre söz konusu fiilin metinde olumlu değil olumsuz şekliyle kullanılmış olması gerekiyor. Nitekim söz konusu fiil, M nüshasında *elikdürmemişdi* okunacak şekilde yazılmıştır.

2377 kazılı (<kazıl+lu), kazıl (<Ar. gazl): kıldan yapılmış ip

Bahup iki at gördi ol kazılı Eyerlü, uyanlu, tavulbâzlu (2377)	Hem bakıp iki atı gördü; ipli, Zırhlı, dizginli üstelik eyerli
--	---

Araştırmacılar yukarıdaki ilk dizenin sonunda geçen ve metinde **كازيل** (= *kazılı*) şeklinde yazılmış olan kelime için “*Kazığa bağlanmış*” (Dilçin, 1991, s. 620b; Cin, 2012, s. 588b) anlamını vermişlerdir. Ayrıca Tarama Sözlüğü’nde “*kazmak (atı) (II): Kazık çakıp atı bağlamak*” (TarS: 2393) şeklinde bir madde başı yapılmış ve tanık olarak Süheyl ü Nevbahâr’dan yukarıdaki beyit ile aşağıda üzerinde ayrıca durulmuş olan 3544. beyit dışında bir tanık gösterilmemiştir (bk. 3544 notu). Ancak bu anlamlar bağlama uymaz.

Yukarıdaki söz konusu kelimenin anlamını belirlemek için önce bir özet yapmak gerekir: Çin’den kaçmak konusunda Nevbahâr ile anlaşmış olan Süheyl, iki at alarak kararlaştırdıkları yerde Nevbahâr’ı beklemektedir. Nevbahâr hazırlık yapıp yükte hafif pahada ağır mücevher alıp Süheyl’in olduğu yere gelecektir. Ancak Süheyl, Nevbahâr’ı beklerken yorulur, uykusu gelir ve atından aşağı inerek iki atın yularını eline dolayıp yere oturur. Süheyl, bir süre sonra beklediği yerde uykusuna yenik düşer. Yukarıdaki söz konusu beyitte de Haydut Saluk’un gelerek burada uyumakta olan Süheyl’in atlarını görmesi tasvir edilmektedir. Bu durumda anlatıcıdan atların kazığa bağlı olarak değil, atların yuları Süheyl’in elinde olacak şekilde tasvir edilmesi beklenir. İşte bu nedenle ilk dizenin sonunda *kazılı* okunacak şekilde yazılmış olan kelimenin anlamı “*Kazığa bağlanmış*” olamaz.

İkinci dizede *eyer+lü*, *uyan+lu*, *tavulbaz+lu* bulunuyor. O hâlde bu üç kelimenin sonundaki +IU isimden isim yapım ekinin yönlendirmesiyle *kazılı* kelimesini anlamaya çalışmak bizi doğru sonuca götürebilir. Kelimenin yapısının şöyle açıklanabileceğini düşünüyorum: *kazı+lu* (<*kazıl+lu*). Bunun doğru olduğunu araştırmak için sözlüklere bakmak yerinde olacaktır:

Steingass sözlüğünde *ğazl* kelimesi, “*spun, thread*” (Steingass, 1892, s. 887) (= eğirilmiş, iplik) olarak tanımlanmıştır.

Kâmûs'ta “*el-gazl iplik eğirmek manasınadır*” (Mütercim Asım Efendi, 2014, s. 4670) şeklinde bir tanım verilmiştir.

Tarama Sözlüğü'nde ise *kazıl* için “*kıldan yapılmış ip*” (TarS: 2392) tanımı geçer. Bu başlık altında verilmiş olan ikinci tanık şöyledir:

“Yular kazılı: 25, altı uçurdum köstek: 15” (TarS: 2392)

Bu tanık cümledeki *kazıl* elbette bizim aradığımız kelimedir. Yine tanık cümlelerin başındaki *yular kazılı* ‘yular ipi’ demektir. Yukarıda adını verdiğimiz sözlük tanımlarından ve özellikle *Tarama Sözlüğü*'ndeki tanım ve tanık-tan hareketle Arapça *ğazl* ‘eğirmek’ anlamındaki kelimenin, Osmanlı Türkçesinde ses değişmelerine uğraması sonucu *kazıl* şeklinde ve ‘kıldan yapılmış ip’ anlamında kullanılmış olduğu anlaşılıyor. Nitekim benzer ses değişmeleri Dede Korkut Oğuznameleri’nde de tespit edilmiştir: *ğarib* > *karıp*(+lığa), *galâ* > *kala* ‘değerli’, *ğarâ*’ib > *karayıp*, *ğarim* ‘düşman’ > *karım*, *ğayrı* > *kayrı*, *ğazab* > *kazap* (bk. Özçelik, 2016/I, s. 93-94)

Akla şöyle bir soru gelebilir: Söz konusu kelime *kazıl* şeklinde ise metinde neden *kazıllu* olarak kullanılmadı? Bunun iki sebebi vardır. Mesud, ikinci dizenin sonundaki *tavulbazlu* kelimesiyle kafiye kurmak ve vezini sağlamak endişesinden dolayı bir tasarrufta bulunmuş ve bu nedenle de *kazılı* şeklinde kullanmıştır.

2484 *gaçar* ‘al, hile’ → *kaçar* ‘ayaklı, koşan, yürüyen’

Şunun bigi divüñ elinden kaçar Hoş idi kolay bulıcak her kaçar (2484)	Böylesi şeytandan kişi hep kaçar. Emindi fırsat bulunca her kaçar.
---	---

C. Dilçin, yukarıdaki ikinci dizenin sonundaki kelimeyi *kaçar* okumuş ve *Derleme Sözlüğü*'ne dayanarak “*hilekâr*” (Dilçin, 1991, s. 616) **şeklinde anlamıştır.**

S. Tezcan, bu anlamın metne uymadığına dikkat çekmiş ve kelimeyi *Söz Derleme Dergisi* 588’e dayanarak *gacar* okuyup ‘al, hile’ şeklinde anlamak istemiştir. Tezcan, ikinci dizeyi ise “*Fırsat bulunca her hile hoştu*” (Tezcan, 1994, s. 33) şeklinde anladığını belirtmiştir.

Kelimenin iki nüshada da *kaçar* okunacak şekilde yazılmış olması Tezcan'ın okuyuşunun doğru olamayacağını gösterir. Kanaatimce burada söz konusu kelimeyi yazım şekline uygun olarak *kaçar* okuyup tevriyeli kullanılmış olduğunu düşünmek daha iyi bir çözüm olacaktır. Yani fiilin ilk dizinin sonunda *kaç-* fiilinin geniş zaman çekimi, ikinci dizinin sonunda ise bir sıfat-fiil olarak *kaçar* 'ayaklı, koşan, yürüyen' şeklinde anlamak mümkündür. Böylelikle ilk dizide geçen (*diviñj*) *elinden kaç-* deyimini de dikkate alarak ikinci dizeyi "Fırsat bulup elinden kaçan her ayaklı (= koşan, yürüyen) iyiydi (= emniyet içindeydi)" şeklinde anlamak bağlama gayet uygun düşer.

2523 **bile** 'bilir', **böle** 'böler'

Ki oh atıcak keybüri bile Ki ura pili biden iki böle	Ok atacak vaktin uygunun bilir. Vurup fili belden ikiye böler.
---	---

S. Tezcan, yukarıdaki ilk dizeden anlam çıkaramadığını söylemiştir (Tezcan, 1994, s. 33-34). Steingass 1108'de *gaibur* ve Lessing 444'te *keibür için* "a kind of arrow used for long distances" (= uzun mesafeler için kullanılan ok) anlamı verilmiştir. Bu anlamdan hareketle söz konusu beyti yukarıdaki şekilde anlamak bağlama gayet uygun düşer. Nitekim söz konusu yukarıdaki beytin geçtiği bölümde Çin hükümdarının **üstün** savaşçılığı **övgüyle** anlatılmaktadır.

2597 **seher** → seker

Dımışki ışıhdan şu kayın **seher**

Ötelerdi eyle sanasın meger (2597)

Araştırmacılar, 2597. beyti yukarıdaki şekilde okumuştur (Dilçin, 1991, s. 2597; Cin, 2012, s. 172-10). S. Tezcan, beyitte *seher* - *meger* arasındaki kafiyeyi tuhaf bulmuş ve konuyla ilgili olarak şunları yazmıştır:

Seher ile meğer arasında uyak yapılmış olması tuhaf. Ayrıca *seher* ile uygun bir anlam vermek bana uygun görünmüyor. Belki aslında burada *seker* ya da *siher* bulunmaktaydı, müstensih bunu anlamayıp سَحَر yazmış olabilir. Beytin açıklanması gerekir. (Tezcan, 1994, s. 36).

Tezcan, bu yazım ve okuma şeklini tuhaf bulmakta haklıdır. Kanaatimce müstensih'in gözü bir alt satırda geçen hemen sonraki beytin başındaki *seher* kelimesine takılmış ve söz konusu kelimeyi bu beytin ilk dizisinin başına yazmıştır. Kanaatimce burada yazılması gereken kelime *seker* olmalıdır. Buna göre beyti şöyle tamir edilip anlaşılabilir:

Dımışki ışıhdan şu kayın seker Ötelerdi eyle sanasın meger (2597)	Şamî miğferden şu kayın ok seker. Öyle sanırsın ki delerek geçer.
---	--

2601 **beglere** → **begler e!**

Didi begler e! gördünüz mi çeri Savaş nice eylermiş ölüm eri (2601)	Dedi: Beyler a! Gördünüz mü çeri. Nasıl savaşmış ölüm erleri!
---	--

Yukarıdaki beyitte koyu harflerle yazılmış olan ibare, araştırmacılar tarafından *beglere* (<*begler+e*) şeklinde okunmuş ve anlaşılmıştır (Dilçin, 1991, s. 2601; Cin, 2012, s. 172-14). Ancak bu okuma şekli ve anlam bağlama uymaz.

Kanaatimce söz konusu ibare, *begler e!* şeklinde; yani beyler kelimesinden sonra bir yönelme durumu eki (+*e*) değil, bir pekiştirme sözcüğü bulunduğu düşünülerek okunmalıdır. Benzer örnekler için bk. 2903, 2910, 3175.

2670 **yanıt-**: cezayı karşılamak (?) → vazgeçirmek

Suçunuzu ben dileyem yanıdam Görü döndürem şahı alam gidem (2670)	Affınız isteyim, affettireyim. Şahı vazgeçirip hem götürüyem.
---	--

Araştırmacılar yukarıdaki beyitte geçen *yanıt-* fiilini anlamını “*cezayı karşılamak*” (Dilçin, 1991, s. 647a; Cin, 2012, s. 715b) şeklinde göstermiştir. Ancak bu anlam bağlama uymaz.

Tarama Sözlüğü 4285’te sadece yukarıdaki beyit tanık gösterilerek fiil için aynı anlam, fakat tereddüt belirtilerek “*cezayı karşılamak (?)*” şeklinde verilmiştir. Aynı anlam *Yeni Tarama Sözlüğü* 234’te de aynı şekilde verilmiştir. Kanaatimce söz konusu fiil bu beyitte geçen, *suç dile-* ‘af dilemek’ deyimini dikkate alındığında *yanıt-* fiilinin ‘affettirmek’ (bk. EDPT: 947) veya ‘kararı geri aldirmek, vazgeçirmek’ anlamında kullanılmış olması gerekir.

2793 1. **bigiken** → **bilegen**

2. **bigiken** → **bişegen**

Çerisin ü kavmin bēzer bilegen Cihāni tamāmet gezer bişegen ! (2793)	Askeri ve halkı donatır bilen. Dünyayı tamamen gezer at ilen.
---	--

Yukarıdaki beytin iki dizesinin sonunda geçen iki fiil de araştırmacılar tarafından *bigiken* şeklinde okunmuş ve sözlükte *bigiken* kelimesine “*Gibi iken*” (Dilçin, 1991, s. 2793, 592b; Cin, 2012, s. 185-6, 458b) anlamı verilmiştir. Ancak bu okuma şekli ve anlam bağlama uygun düşmüyor.

İlk dizenin sonundaki kelime, M nüshasında *bilegen* ‘çok bilgili, çok bilen’ okunacak şekilde yazılmıştır. M nüshasında ikinci dizenin sonunda ise kelime, *bişegen* okunacak şekilde yazılmıştır. Kanaatimce metinde ilk dizenin sonu için *bilegen* ‘çok bilgili, çok bilen’ bağlama gayet uygun düşer. Ayrıca ikinci dizenin sonundaki fiilin hareketlerinden sadece ikincisinde bir yanlışlık söz konusudur (üstün yerine *esre*). Anlaşılan şu ki D nüshası yazıcısı, -ilk dize sonundaki *bilegen* kelimesini yazarken- gözünün bir sonraki dize-de geçen *bişegen* kelimesine takılmış ve kelimeyi *bişegen* okunacak şekilde

yazmıştır. Yukarıdaki açıklamalar ikinci dizenin sonundaki kelimenin *bişegen* ‘atlı’ okunması ve anlaşılması gerektiğini gösteriyor.

Bu **açıklamalara** göre beyitte konuşan kişi (Nakkaş), **Süheyl’i çok bilgili ve dünyayı atlı olarak gezmekte olan bir** kişi olarak tanıtmış oluyor.

2818 düş- → düş-: uygun olmak

Ne lâzım ki kaçar yabâna düşer

Gelüp kızımı alsun hem eyle **düşer**

Araştırmacılar, yukarıdaki beytin sonunda geçen fiili *düşer* ‘düşmek’ şeklinde okuyup anlamıştır (Dilçin, 1991, s. 2818; Cin, 2012, s. 187-1, 504a). Ancak bu okuma şekli ve anlam bağlama uymaz. Söz konusu fiilin dışar (<*düş-ar*) okunup ‘uygun düşer’ şeklinde anlaşılması gerekir. Beyitte Çin hükümdarı vezir Nakkaş ile Süheyl hakkında konuşuyor. Hükümdar, Süheyl’in Nevbahâr’ı gelip kendisinden isteyip alabileceğini ve böyle davranmasının kızı kaçırmaktan daha uygun olacağını söylüyor. Bağlama göre beyti şu şekilde okuyup anlamak mümkündür:

Ne lâzım ki kaçar yabâna düşer Gelüp kızımı alsun hem eyle düşar (2818)	Neden kaçıp ıssız yerlere varır. Gelip kızım alsın, bu uygun olur.
--	---

Benzer düzeltmeler için bk. 1517, 3611, 3748, 5440 notları.

2903 ayruğ+a → **ayruğ[-]a!**

Bu cehl ile ben kendüme işledüğüm işi

‘Akli olan **ayruğa** nitesi seze benven (2903)

Araştırmacılar yukarıdaki beyitte dikkat çekilen ve metinde şeklindeki yazılmış olan ibareyi *ayruğa* okumuştur (Dilçin, 1991, s. 2903, Cin, 2012, s. 192-12). C. Dilçin’in kelimeyi işleyiş şeklinden kelime sonundaki *+a* ile ilgili düşüncesi anlaşılmıyor (Dilçin, 1991, s. 588b). A. Cin’in kelimeyi işleyiş şeklinden ise kelime sonundaki *+a*’yı yönelme durumu eki olarak kabul ettiği anlaşılıyor (Cin, 2012, s. 443b). Ancak ibareyi bu şekilde anlamak beyitte anlam vermez. Kanaatimce buradaki bağlama göre söz konusu *a* bir ek değil bir pekiştirme edatı (*a!*) olmalıdır. Beyit, şu şekilde okunup anlaşılabilir:

Bu cehl ile ben kendüme işledüğüm işi ‘Akli olan ayruğ[-]a! nitesi seze benven (2903)	Cehl ile kendime ettiğim işi Nerden bilsin ben gibi akil kişi
--	--

Ayrıca pekiştirme edatı *A!*’nın başka örnekleri için bk. 2601, 2910, 3175 notları.

2910 kıza → kız a!

Beñzeyimeyen er kişiye kim geze taşra Yâ perdeler içinde oturan kız a! benven (2910)	Erkek gibi dışarda gezen benim. Kız ki perde ardında duran benim.
---	--

C. Dilçin (1991, s. 2910) ve A. Cin, (2012, s. 192-12) yukarıdaki beyitte dikkat çekilen ve metinde şeklinde yazılmış olan ibareyi *kıza* şeklinde okumuştur. A. Cin'in kelimeyi işleyiş şeklinden kelime sonundaki *+a*'yı yönelme durumu eki olarak kabul ettiği anlaşılıyor (Cin, 2012, s. 594a). Ancak ibareyi bu şekilde anlamak beyitte anlam vermez.

Kanaatimce buradaki *a!* bir pekiştirme edatı olmalıdır. Söz konusu beyti yukarıda aktarıldığı şekilde anlamak mümkündür. Pekiştirme edatı *a!*'nin başka örnekleri için bk. 2601, 2903, 3175 notları.

2921 kurıdı → kıvandı

Başa oldu ol uyhudan dinçlik

Sünügüm içinde **kırıdı** ilik (2921)

C. Dilçin, yazdığı dip notta yukarıdaki ikinci dizede geçen ve M nüshasında *kırıdı* okunacak şekilde yazılmış olan kelimenin D'de *kıvandı* okunacak şekilde yazılmış olduğunu belirtmiştir. Ancak araştırmacılar burada kelimeyi *kırıdı* okumayı tercih etmişlerdir (Dilçin, 1991, s. 2921; Cin, 2012, s. 194-1). Ancak buradaki bağlama uygun olan tercih kelimeyi *kırıdı* değil *kıvandı* okumaktır.

Bunun için önceki iki beyiti (2919, 2920) de dikkate alarak metni tekrar okumak yeterli olacaktır:

Bi-güftâ çünin est kavli-i Huzâ Ki râhat komışdur Çalap uyhuda (2919) Ne hoş uyhuyıdı ki ben yârumı Düş içinde gördüm [çü] dildârumı (2920) Başa oldu ol uyhudan dinçlik Sünügüm içinde kıvandı ilik (2921)	Buyurduğu gibi ayette Huda: Hak bir rahatlık vermiştir uykuda. Ne güzel uykuydu düşte yârimi. Gördüm çünkü ben, güzel dildarımı. Bana o uykudan geldi bir dinçlik. Kemiğim içinde uyandı ilik.
--	---

Türkiye Türkçesi ile aktardığımız kısımdan da anlaşılacağı gibi 2919. beyitte ayete işaret edilmiş ve Allah'ın "uykuda rahatlık vardır"¹ dediği vurgulanmıştır. Bir sonraki 2920. beyitte ise Nevbahâr, çok güzel bir uyku uyuduğunu ve rüyasında sevgilisi Süheyl'i gördüğünü belirtmiştir. Ayrıca söz konusu beytin ilk dizesinde ise bu uykudan kendisine dinçlik geldiğini yani

1 "Geceyi örtü, uykuyu rahatlık, gündüzü çalışma vakti kılan Allah'tır." (Kur'an, Furkan 47. ayet)

dinlediğini ifade etmiştir. Bu durumda ikinci dizeye uygun olan fiil kesinlikle *kırı-* olamaz.

2923 görüldüğü → güvendiği

Vay aña ki güvendiği düş ola Düşün dahı binde biri tuş ola (2923)	Kim güvense düşe ona çok yazık. Düşün binde biri çıkar, bu açık.
---	---

C. Dilçin, yukarıdaki beyitte dikkat çekilen kelimeyi M nüshasındaki yazılışına uygun olarak *görüldüğü* şeklinde okumuştur. S. Tezcan, bu okuma şekli ile ilgili olarak “*görüldüğü yerine D’deki güvendiği metne anlamca daha uygundur.*” (Tezcan, 1994, s. 39) diyerek tek cümlelik bir düzeltme teklifi yazmıştır. A. Cin, Tezcan’ın teklifini benimsememiş ve Dilçin gibi fiili yazılışına uygun olarak *görüldüğü* şeklinde okumayı tercih etmiştir (Cin, 2012, s. 194-3).

Söz konusu yukarıdaki beyitten iki beyit sonraki şu beyitte aynı konu işlenerek *güven-* fiilinin tekrar kullanılmış olması, Tezcan’ın düşüncesinde haklı olduğunu ve yaptığı teklifin doğru olduğunu gösteriyor:

Bu âlemde güci yeten işine Güvenür[se] borca batar düşüne (2925)	Şu dünyada işine gücü yeter, Güvenirse düşüne borca batar.
---	---

2924 göynügidür ü → göynügi durur

Hemin hâsıl öz göynügi dur u renc

Ki müflis kişi bula düşinde genç (2924)

Araştırmacılar, yukarıdaki ilk dizede dikkat çekilmiş olan kısmı öz göynügidür ü şeklinde okumuştur (Dilçin, 1991, s. 2924; Cin, 2012, s. 194-4). Ancak bu okuma şekli beyitte anlam vermiyor.

Söz konusu kısmın D nüshasında yanlış yazılmış olduğu ve araştırmacılar tarafından bu nüshaya uygun şekilde okunduğu anlaşılıyor. Oysaki M nüshasında bu kısım doğru olarak öz göynügi durur okunacak şekilde yazılmıştır. Söz konusu doğru yazıma **göre beyti şu** şekilde okuyup anlamak gerekir.

Hemin hâsıl öz göynügi durur renc Ki müflis kişi bula düşinde genç (2924)	Müflisin düşte hazine görmesi Yalnızca sıkıntı, yürek acısı
--	--

2932 ırış- ‘uzaklaşmak’

Gide gide şöyle ırışdıydı Ki deniz kenârına erişdiydidi (2932)	Gide gide o kadar uzaklaştı Ki bir deniz kıyısına ulaştı.
---	--

C. Dilçin, yukarıdaki ilk dizede dikkat çekilmiş olan fiili ırışdıydı okumuş ve ırış- fiilini “*yorulmak, bunalmak, bayılacak duruma gelmek*” (Dilçin, 1991, s. 612) şeklinde anlamıştır. A. Cin ise fiili aynı şekilde okumuş ve “*yorulmak, bunalmak*” (Cin, 2012, s. 194-12, 558) şeklinde anlamıştır.

Kanaatimce araştırmacıların fiili okuyuşları doğru ancak vermiş oldukları anlam yanlıştır. Bağlamın anlaşılması için bir özet yapmak gerekiyor: Nevbahâr, haydut ve hırsız Saluk'a bir oyun oynayarak ondan kaçmış, atıyla gece gündüz durmadan yol almış ve sonunda bir deniz kıyısına ulaşmıştır. Bu bağlama uygun olarak ilk dizinin sonundaki **ırış-** fiilini 'uzaklaşmak', ikinci dizinin sonundaki fiili ise eriş- 'ulaşmak' olarak okuyup anlamak gerektiği açıktır.

2977 ışıt-dı → ışıt-di

Kim ışıtdı kim ay yüzine demür Ya oh yay peri duta kamu 'ömür (2977)	Kim ışıttı ay yüze peçe örter. Peri, ömür boyu ok yayla gezer.
--	--

Araştırmacılar, yukarıdaki ilk dizide dikkat çekilmiş ve metinde **ışıt** şeklinde yazılmış olan fiili ışıtdı olarak okumuş (Dilçin, 1991, s. 2977; Cin, 2012, s. 197-12) ve "parlatmak" olarak anlamışlardır (Dilçin, 1991, s. 613; Cin, 2012, s. 559). Ancak bu okuma şekli ve anlam bağlama uymaz.

Söz konusu fiil, *ışıtdı* (<*ışıt-di*) şeklinde okunmalı ve 'ışıt-ti' olarak anlaşılmalıdır. Mesud burada Nevbahâr'ın yüzü peçeli ve zırlı bir savaşçı kılığında gezmesinin olağanüstü ve inanılmaz derece güç bir iş olduğunu anlatmak, okuyucuda hayranlık uyandırmak için istifham sanatına başvurarak soru soruyor. İkinci dizedeki *dut-* fiili sadece dizedeki *ok* ve *yay* ile değil, aynı zamanda üst dizedeki *demür* ile de ilgilidir. Çünkü eserde Nevbahâr'ın zırha bürünmüş, yüzü peçeli ve elinde ok yay ile dolaşmakta olduğu anlatılıyor. Bağlama göre söz konusu beyit yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir.

3062 oñdı → oñıdı (<oñ+i-di), işi oñ: işi yolunda

Çü Kaytâs oturdu ışı oñdı Ol aracuğ ol hücrenüñ oñıdı (3062)	Kaytâs oturdu işi yolundaydı. Nevbahâr odası tam önündeydi.
--	--

C. Dilçin, yukarıdaki beytin ilk dizesinin sonunda geçen kelimeyi *oñdı* (Dilçin, 1991, s. 3062) şeklinde okumuştur. A. Cin de aynı okuma şeklini benimsemiştir (Cin, 2012, s. 203-6). Ancak bu okuma şekli beyitte anlam vermiyor.

Kanaatimce beyitteki yazım şeklinde bir hareke eksikliği söz konusudur. Buradaki deyim *ışı oñ* (ol-) 'iş yolunda (*git-*)' olmalıdır. Buna göre deyim *ışı oñıdı* şeklinde okunmalı ve 'iş yolundaydı' olarak anlaşılmalıdır.

Süheyl ü Nevbahâr'daki şu beyitlerde ise *ışı oñ-* 'iş yoluna girmek, iş yolunda gitmek' deyimini geçer:

Çalap şallah oñara ışüm oña Ve ger ni girü tiz irişem saña (763)	Allah izniyle işimi rast getirir. Aksi olsa beni sana gönderir.
Ki andan girü oñasıdır işün Gelüp tuzağa düşesidür kuşun (1523)	Bundan böyle yoluna girer işin. Gelip tuzağına düşer o kuşun.

Bayk ‘aşıkun ol dem işi oñar Ki ma‘şük anuñ geldüğini öñer (1873)	Yari yolunu beklerse şüphe yok. Aşığın işi yoluna girer çok.
Sınarum sen olıcak aşum siner Çü eşüm sen olasın işüm oñar (4449)	Sen yanımda isen yemeğim siner. Sen dostum olursan işim rast gider.
Ki ey şahzâde ola mı düşüm Ki gördüm yüzüni vü oñdı işüm (4673)	Ey şehzade, doğru mudur bu düşüm? Yüzünü gördüm ve düzeldi işim.
Nêçe dürlü zahmet görürse kişi Çü katlana soñ ucu oñar işi (4840)	Ne kadar çok zahmet çekerse kişi Katlanınca yoluna girer işi.

Nitekim şu beyitlerde ise *işi sol (ol-)* ve *işi sol (düş-)* deyimleri, ‘işi ters (git-)’ anlamında kullanılmıştır:

Cevâb eyle vërdidi nakkâşa ol Ki oldı senün işlerün kamu sol (1452)	Nakkaş’a şöyle cevap verdi ol. Ki senin işlerin hepsi oldu sol.
İşi sol düşüp düşmiş idi tağa Yilerdi gehi sola gâhi sağa (4067)	İşi ters gitti, düştü ıssız dağa. Koştururdu o, bir sola bir sağa.

Şu beyitte *işi piç ol-* ‘işi karışmak’ deyimini geçer:

Eyitdi ki sabr eyle ağlama hiç İşün toğnlı nola oldısa piç (4837)	Dedi: Sabret ve hiç de ağlama sen. Biraz bekle işin düzelir esen.
---	--

3070 yoh! ‘asla, kesinlikle!’

Ne kuş kim çevüklükde oranı yoh Simurgı elikdüreler anı yoh (3070)	Öyle kuş ki çeviklikte eşi yok. Şu Simurg’u yakalarlar, onu yok.
---	---

Yukarıdaki beytin ikinci dizesinde geçen *yoh* kelimesi, ‘asla, kesinlikle!’ anlamında kullanılmıştır. Ayrıca ikinci dize, bu hâliyle yüklemi eksiltilmiş bir cümledir:

3158 degül, degül a! → degül ‘ayb

Ve likin bahâsin buyuruñ tamam Degül ‘ayb eger senden artuh umam (3158)	Fakat değerini buyurun tamam. Ayıp değil mi fazlasını ummam.
--	---

C. Dilçin, yukarıdaki beyitte dikkat çekilen kısmı *degül a* (Dilçin, 1991, s. 3158) şeklinde okumuştur. Dilçi dipnotta ise D nüshasında burada *degül*’den sonra ‘ayb kelimesinin bulunduğunu belirtmiştir. A. Cin ise M nüshasında yalnızca *degül* kelimesi bulunduğundan metindeki yazıma uygun okumayı tercih etmiştir (Cin, 2012, s. 209-11).

Ancak kanaatimce D nüshasındaki ‘ayb kelimesinin burada bulunması gerekiyor. Çünkü *degül ‘ayb* veya ‘ayb *degül* bir kalıp kullanım şeklidir denilebilir. Ayrıca ikinci dizede vurgu ve tonlama yoluyla bir istifham yapılmıştır: Fazlasını ummam ayıp değil (mi) = Senden fazlasını ummam ayıp olur. Benzer örnek için bk. 1834, 4029 notları.

Nitekim şu iki beyitte de söz konusu kalıbın kullanılmış olması, tamir konusundaki düşüncemizi destekler:

Değül ‘ayb saçuma yapışduğun Ya karvanduğun u yâ kapışduğun (1756)	Ayıp değildir saçıma yapışman. Sıkıca sarılman veya kapışman
Bahâ biç dilekce senündür tavar Değül ‘ayb bâzîrgân assı kovar (3150)	Değerini biç sen, senindir bu mal! Ayıp değil, tüccar kârı kovalar.

3164 1. almaya → olmaya

2. kız ‘kız’ → ‘hiç, asla’

Ger ol hücrede gördüğüm ise kız Bu deñlü bahâyıla olmaya kız (3164)	Eğer gördüğüm o kızsaa, odada. Asla pahalı değil, bu fiyata.
---	---

C. Dilçin, yukarıdaki beyitte dikkat çekilen ilk kelimeyi iki nüshadaki yazılışına uygun olarak *almaya* şeklinde okumuştur. S. Tezcan, yazdığı notta, bu okuma şekli ile ilgili olarak şöyle demiştir:

almaya iki nüshada ortak bir istinsah yanlışıdır, *olmaya* olarak düzeltilmesi gerektiği kesindir. Yahudi bezîrgân, Nev-bahâr için çok yüksek bir fiyat istediği hâlde Kaytas, “Eğer bu kız, o (gemideki) hücrede gördüğüm kızsaa, bu fiyata pahalı sayılmaz” (bu denlü bahayile olmaya kız), diyor (Tezcan, 1994, s. 39).

A. Cin, Tezcan’ın teklifini atlamış veya benimsememiş olmalı ki fiili yazılışına uygun olarak *almaya* şeklinde okumayı tercih etmiştir (Cin, 2012, s. 210-2).

Tezcan’ın *olmaya* ile ilgili teklifi bağlama uygundur. Ancak burada ikinci bir sorun bulunuyor. O da aynı dizenin sonundaki *kız* kelimesini nasıl anlamamız gerektiği konusudur. Tezcan’ın bu beyti “Eğer bu kız, o (gemideki) hücrede gördüğüm kızsaa, bu fiyata pahalı sayılmaz.” şeklinde anlamış olması ikinci dizenin sonundaki *kız* kelimesini de ‘kız’ olarak anladığını gösteriyor. Ancak kanaatimce beyitte ilk dizenin sonunda kullanılmış olan aynı kelimenin ikinci dizenin sonunda da kullanılmış olduğunu düşünmek bağlama uymaz. Çünkü Mesud, eserde beyit dizelerini aynı kelime ile sonlandırmaktan genel anlamda kaçınmış, kafiye kullanmaya özen göstermiştir. Bu nedenle ikinci dize sonundaki *kız*’ın farklı bir anlamda kullanılmış olması gerekiyor.

Yukarıdaki beyitte *kız* kelimesinin ‘kesinlikle, asla’ anlamında kullanılmış olduğunu düşünüyorum. Aynı kelime *Dede Korkut Oğuznameleri*’ndeki şu cümlede de geçer:

“Oğlan bâzîrgânlar hususından kız söz söylemedi, kâfirleri kırduğun anmadı.” (Özçelik, 2016/II, s. 157-159). M. Ergin ve S. Tezcan, yukarıdaki cümlede geçen *kız* kelimesini -yanlış yazılmış düşüncesiyle- bir olarak okumuş; O. Ş. Gökyay, kelimeyi fazlalık görmüş ve okumamıştır. S. Özçelik ise söz konusu kelimeyi yazılışına uygun olarak *kız* şeklinde okumuş ve kelimenin ‘hiç, hiç-

bir şekilde, kesinlikle’ anlamında kullanılmış olduğunu yazmış ve yukarıdaki söz konusu cümleyi “*Oğlan tüccarlar konusundan hiç söz etmedi, kâfirleri kırdığını söylemedi*” (Özçelik, 2016/II, s. 657) şeklinde aktarmıştır.

3310 kılınç, yaraşdur- → kılınç yaraşdur-: yaranmaya çalışmak

Yaraşdur dı ol Nevbahâra kılınç Sanur kim [ki] renc ilte yiye birinç (3310)	Nevbahâr’a yaranmaya çalışır. Her zahmet çekenı pirinç yer sanır.
--	--

C. Dilçin, yukarıdaki beytin ilk dizesinde dikkat çekilmiş olan fiili sözlükte “*kılınç I. İşve, naz, eda*” (Dilçin, 1991, s. 622) ve “*yaraşdur- I. yaraştır-mak*” (Dilçin, 1991, s. 648) şeklinde iki ayrı yerde işlemiştir. A. Cin ise fiili sözlükte “*kılınç işve, naz, eda; davranış*” (Cin, 2012, s. 592) ve “*yaraştırmak, uygun biçimde yapmak*” (Cin, 2012, s. 717) şeklinde işlemiştir.

Kanaatimce beyitte ‘yaranmaya çalışmak’ anlamında *kılınç yaraşdur-*deyimi kullanılmıştır. Bu nedenle deyimın sözlükte ‘**kılınç yaraşdur-**: yaranmaya çalışmak’ şeklinde işlenmesi ve anlaşılması gerekir. Mesud, beyitte Cuhud’un, içinde bulunduğu ruh hâli ve davranışı ile ilgili olarak yorum yapmakta ve onunla alay etmektedir. Çünkü hikâyenin bu kısmında Cuhud; Nevbahâr’ın istediklerini / söylediklerini bir bir yerine getirmekte ve Nevbahâr’a yaranmaya çalışmaktadır. Cuhud’un amacı veya niyeti Nevbahâr’dan faydalanmak ve onunla evlenmektir. Bağlama göre söz konusu beyit yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir.

3319 var- → ol

Binüp sandala çıhdı ol yazıya

Cühüdi gerek vire **var** bâziye (3319)

Araştırmacılar, yukarıdaki beytin ikinci dizesinde dikkat çekilmiş olan kelimeyi M nüshasındaki **ز** yazım şeklini dikkate alarak *var* okumayı tercih etmiştir (Dilçin, 1991, s. 3319; Cin, 2012, s. 220-10). Ancak bu okuma şekli anlam vermiyor. Çünkü ne bu metinde ne Tarama Sözlüğü’nde *vire var-* şeklinde bir deyim geçmez. Dilçin, yazdığı dip notta D nüshasında burada *ol* kelimesinin bulunduğunu belirtmiştir. Kanaatimce beyit için uygun ve doğru olan kelime budur. Çünkü iki dizinin sonunda *ol* zamirinin tekrarı ile beyitte bir vurgu yapılmak istenmiştir. Buna göre beyit şöyle okunup anlaşılabilir:

Binüp sandala çıhdı ol yazıya Cühüdi gerek vire ol bâziye (3319)	Binip sandala gitti ova yana. Cühüd’u getirmeliydi oyuna.
--	--

Nitekim şu beyitlerde de *ol* zamirinin aynı şekilde ve aynı yerde tekrarıyla bir pekiştirme ve vurgu yapılmıştır:

Ki her nesnenüñ yëgregin ol bilir Kamu derde dermânını ol kılır (38)	Çünkü işin iyisini o bilir. Hem dertlerin şifasını o verir.
---	--

Kalır eyü adı eger ol ölür Uzun ‘ömr dedükleri ol olur (250)	Kalır iyi adı eğer o ölür. Uzun ömür dedikleri şey olur.
Kapuyı açup girdi ol içerü Ne deyem neler gördi ol içerü (484)	Kapıyı açıp girdi o içeri. Ne diyem neler gördü o gözleri.
Ki sarp işi gevez kılan ol durur Kamu derde dermân veren ol durur (643)	Çünkü zorları kolay kılan odur. Bütün dertlere derman veren odur.
Benüm için ol nêçe saçdıdı genc Benüm için ol nêçe yêdidi renc (3454)	Benim için o hazine dağıttı. Benim için o çok sıkıntı çekti.

3324 ırğayı → arğa düz-: hile yapmak, oyun yapmak

Gögercin ile düziser arğayı Zi tâvüs ki azıdısar kargayı (3324)	Güvercin ile bir oyun kuracak. Şu tavus, şu kargayı şaşırtacak.
---	--

C. Dilçin yukarıdaki beyitte geçen ve metinde şeklinde yazılmış olan kelimeyi ırğayı okumuş ve sözlükte tereddüt belirterek kelimeye “çengel, kanca (?)” (Dilçin, 1991, s. 612b) şeklinde anlam vermiştir. S. Tezcan yazdığı notta bu kelimenin metinde yanlış harekelenmiş olduğunu ve kelimenin Moğolca *arğa* ‘hile’ olduğunu göstermiştir (Tezcan, 1994, s. 40-42).

A. Cin, S. Tezcan’ın bu notunu atlamış, C. Dilçin’in okuyuşunu benimseyerek kelimeyi ırğayı şeklinde okumuş (Cin, 2012, s. 220-15) ve sözlükte anlam olarak “çengel” (Cin, 2012, s. 558b) tanımını vermiştir. S. Tezcan’ın söz konusu notunu atlayan İ. Taş ise C. Dilçin’in verdiği anlamı doğru bulduğunu belirterek kelimeyi bağlama uygun düşmeyen *ırğa-* ve *ılğa-* fiilleriyle açıklamaya çalışmıştır (Taş, 2015, s. 59-60).

S. Tezcan’ın kelimenin *arğa* okunması ve ‘hile’ anlaşılması gerektiği şeklindeki tespiti doğru olmalıdır. Ancak beyitte deyimim *arğa düz-* şeklinde kullanılmış olduğunu görerek sözlükte deyimiminin ‘*arğa düz-: hile yapmak, oyun kurmak*’ şeklinde işlenmesi gerektiğini belirtmek gerekiyor. Bu durumda beyit yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir.

Nitekim bu beytin devamında Nevbahâr, yıkanma bahanesiyle çadırda güvercini su dolu leğenin kenarına bağlar ve güvercin kanat çırtıkça sudan ses çıkar. Nevbahâr’ın yıkanmasını uzun uzun bekleyen Yahudi, su sesini dinlerken uyuya kalır. Nevbahâr bu arada çadırdan çıkıp atına binmiş ve buldukları yerden uzaklaşmıştır. Söz konusu beyitte *arğa düz-* ‘hile yapmak’ fiiliyle anlatılmak istenen de Nevbahâr’ın yaptığı bu oyundur. Ayrıca Süheyl ü Nevbahâr’da geçen şu beyitlerde aynı anlamda *oyına vir-*, *oyın çıkar-*, *oyın getir-*, *oyın kar-*, *oyın oyna-* deyimleri de geçer:

Ne oyun kamuyu virür oyna Çevüklik ton imiş anuñ boyına (2208)	Öyle ki kamuyu verir oyuna. Kurnazlık giysiymiş onun boyuna
--	--

Ki çarh-ı felek perdeden nideyin Dahi dürlü çıkarmış ola oyın (2673)	Talih perdenin arkasından bana. Türlü oyun oynar, ne yapam ona.
Bu göğercin ile getürem oyın Revân uçuram seni kekkikleyin (3305)	Bu güvercinle bir oyun edeyim. Seni bir kekkik gibi uçurayım.
Didi kim benüm ile oyın karar Gerek sevdüğüm bile gönlüm arar (3385) Şâhin görse virmezdi ördek boyun Karar idi kuzıyla kurd oyın (3632)	Dedi ki: O benimle oyun oynar. Sevdiğimi bilmeye gönlüm arar. Ördek, şahin görse eğmezdi boyun. Hem kuzu, kurt görse oynardı oyun.
Göñül kapucu eyle oynar oyın Ki baş koşduğuş bilse tartar boyun (1465)	Gönül alıcı öyle oynar oyun. Baş koyduğunu bilse eğer boyun

3335 1. [ol] → [vü]

2. çevür- ‘**çevirmek**’ → **çevür-**: değiştirmek, felç etmek

Yalıncağiken çünkü göre peri Ura yüzümü [vü] çevüre peri (3335)	Beni çıplak iken görürse peri, Kanat vurur yüzümü eğer geri.
--	---

C. Dilçin, yukarıdaki beytin ikinci dizesinde gösterilen tamiri D nüshasına göre yapmıştır. S. Tezcan, yazdığı notta M nüshasında *vü* bulunmadığından yukarıdaki tamir yerine *ol* ekleyerek tamir yapılabileceğini savunmuş ve şöyle demiştir:

Burada cin çarpmasından söz edilmekte: Soyunup yıkanmak isteyen Nevbahâr galiba: “*Peri beni çıplakken görececek olursa, kanadını çevirerek yüzümü çarpar*” demek istiyor. Yani ikinci dizedeki kelimeyi *perî* değil, *peri* (per ‘kanat’ +1 akuzatif) olarak anlamak istiyorum (Tezcan, 1994, s. 39).

A. Cin ise dizeyi herhangi bir tamir yapmaksızın metindeki yazılışına uygun olarak okumuştur (Cin, 2012, s. 221-11).

Tezcan’ın cin çarpmasından söz edildiğini söylemesi ve *per+i* şeklindeki açıklaması doğrudur. Ancak kanaatimce ikinci dizinin *ol* eklenerek tamir edilmesi bağlalama uymaz. **İkinci** dizinin anlaşılması için **çevür-** fiilinin anlamını mutlaka dikkatle incelemek gerekir. Bu nedenle ikinci dizeyi “...*kanadını çevirerek yüzümü çarpar*” şeklinde anladığımızda eksiklik kalıyor ve anlam uygun düşmüyor. Beyitte çapraşık söyleyiş söz konusu olduğundan kelimelelerin yeri çok değişmiştir. **İkinci dizedeki** *ur-* fiili kanat ile **çevür-** fiili ise yüz ile ilgilidir. Dizede kelimeleri yerlerine koyduğumuzda kelimelerin bir cümle oluşturacak şekilde **şöyle** sıralanması gerekir:

peri **ura** [vü] yüzümü **çevüre**.

Ayrıca buna göre **çevür-** fiili, ‘değiştirmek, felç etmek’ anlamında kullanılmış olmalıdır. Gören herkesin âşik olduğu bir güzelliğe sahip olan Nevbahâr, buna vurgu yapmak için özellikle yüzünden -dolayısıyla yüz felcinden- söz etmiştir. Bu cümlenin öznesi ilk dizede geçen *peri*’dir. Yani Nevbahâr şunu

söylüyor: Peri beni çıplakken görürse kanat vuracak ve yüzümü değiştirecek (= felç edecek).

3418 1. irişdi → arışdı, arış-: yorulmak

2. ırışdı → erişdi, eriş-: ulaşmak

Üçüncü gün akşam arışdı idi Aña dahı şöyle erişdi idi (3418) Ki Bahar görür bir ağaç ol gece Denizün kıranında bitmiş yüce (3419)	Üçüncü gün akşam pek yorulmuştu. Şöylesi bir yere hem ulaşmıştı. Nevbahâr görür bir ağaç o gece. Deniz kıyısında büyümüş yüce.
--	---

C. Dilçin yukarıdaki 3418. beyitteki ilk dizinin yüklemine *irışdi* şeklinde okumuş ve “*erişmek, ulaşmak, kavuşmak, varmak, yetişmek*” (Dilçin, 1991, s. 614) olarak anlamıştır. A. Cin ise fiili *erişdi* şeklinde okumuş (Cin, 2012, s. 227-3) ve “*erişmek, ulaşmak, yetmek*” (Cin, 2012, s. 512) olarak anlamıştır.

C. Dilçin aynı beytin ikinci dizesindeki yüklemi *ırışdı* okumuş ve “*yorulmak, bunalmak, bayılacak duruma gelmek*” (Dilçin, 1991, s. 612) şeklinde anlamıştır. A. Cin fiili, *ırışdı* okumuş (Cin, 2012, s. 227-3) ve “*yorulmak, bunalmak*” (Cin, 2012, s. 558) şeklinde anlamıştır. Ancak bu okuma şekilleri ve anlamlar bağlama uymuyor.

Burada bağlam ve ilk fiilin kullanılışı ile ilgili olarak bazı açıklamalar yapmak gerekiyor. Önceki iki beyitte anlatıldığına göre Yahudi’ye bir oyun oynatarak gemiden kaçan Nevbahâr, iki gün geceli gündüzlü ve aç susuz yol almış, üçüncü gün deniz kıyısına ulaşmıştır. Bu nedenle beyitteki ilk cümlede geçen yüklem *arışdı* okunacak şekilde yazılmış olması gerektiği kanaatindeyim. Yani fiilin ilk hecesinde bir harake yanlışlığı yapılmış -üstün yerine *esre* yazılmış- olmalıdır. Dolayısıyla fiili *arışdı* okuyup ‘yoruldu’ olarak anlamak, bağlama gayet uygun düşer.

Yukarıda da görüldüğü gibi bir sonraki beyitte Nevbahâr’ın deniz kıyısına ulaştığında Yahudi’nin gemisinden çok uzaklaşmış olduğu ve kıyıda ulaşmış olduğu yerde büyük ve yüksek bir ağaç gördüğü anlatılmaktadır. Bu durum da ikinci dizinin yüklemi *erişdi* okunup ‘ulaştı’ şeklinde anlaşılması gerektiğini gösterir. Söz konusu iki beyit Türkiye Türkçesine yukarıda gösterildiği gibi aktarılabilir.

3481 aldılar → oñdılar, oñ-: rahatlamak

Öküş gāvğā etdiler ü oñdılar Çü dün buçuğı olıcak diñdiler (3481)	Çok şamata edip rahatladılar. Gece yarı olduğunda sustular.
--	--

C. Dilçin, yukarıdaki beytin ilk dizesindeki *oñ-* fiilinin anlamını “*iyi olmak, iyileşmek, düzelmek*” (Dilçin, 1991, s. 629) şeklinde göstermiştir. A. Cin ise fiili, M nüshasındaki yazılışına uygun olarak *aldılar* okumuştur (Cin, 2012, s. 221-11).

S. Tezcan, yazdığı notta *oñ-* fiili için “3481a’ya dayanarak barışmak, anlamını da katabiliriz” (SÜN: 44) demiştir. Tezcan, yorumunu cümledeki iki fiilin (ğavğā et-, *oñ-*) iki zıt anlam ifade ettiğini kabul ederek / düşünerek yapmıştır. Ancak kanaatimce bu iki fiil aynı cümlede ‘tezat’ değil ‘sebep sonuç’ ilişkisi **içerisinde** kullanılmış olmalıdır. Çünkü dikkat edilirse ilk cümledeki yüklemdeki *ğavğā* etdiler ü *oñdular* şeklinde kullanılmıştır. Buna göre *oñ-* fiilinin anlamının öncelikle *ğavğā* et- deyiminin anlamı ile birlikte ve onun sonucu olarak değerlendirilmesi gerekir. *Tarama Sözlüğü*’nde *ğavğā sal-* deyimini için “Ortalığı velveleye vermek” (TarS: 1611) anlamı verilmiştir. Söz konusu anlam yukarıdaki beyitte geçen *ğavğā* et- deyimini için de uygun görünüyor. Bu durumda bağlama göre *oñ-* fiilinin anlamı ‘rahatlamak’ olmalıdır. Söz konusu beyit Türkiye Türkçesine yukarıdaki şekilde aktarılabilir.

3492 *sapar* ‘kaçar’

Ol arada hazır bulunur kapar Su altına iltür gemiden sapar (3492)	Oralarda bulunur, beni kapar. Su altına çeker, gemiden <i>sapar</i> .
--	--

S. Tezcan, yukarıdaki ikinci dizenin sonunda geçen *sapar*’ı anlamlandırmanın güç olduğunu söyleyerek ve şu yorumu yapmıştır:

Burada *sapar*’ı anlamlandırmak güç; “gemiden ayrılır” diye yorumlamanın mümkün olduğunu sanmıyorum; çünkü *sap-* daima ‘daha önce tutulan bir yondan ayrılmak’ anlamını taşır. Burada *sapar*, *x* istinsahı sırasında metne girmiş bir yanlış olabilir, daha önce burada belki *çapar* ‘yağmalar, çalar’ bulunuyordu (SÜN: 45).

Burada öncelikle bağlamı anlamak için bir özet yapmak gerekiyor: Beyitte konuşan Nevbahâr’a âşık olmuş olan Kaytas’ın kız kardeşidir. Nevbahâr, kıza bir deniz kıyısında rastlamış ve onunla tanışmıştır. Kız, kendisini Nevbahâr’a tanıtır ve Kusta şehir hükümdarının kızı olduğunu söyler. Bunu öğrenen Nevbahâr, kadının kendisine âşık olan Kaytas’ın kız kardeşi olduğunu anlar. Kaytas’ın kız kardeşi, bir gemiyle geziye çıktıklarında uyuyakaldığını ve bu sırada perilerin yöneticisi olan cin tarafından gemiden kaçırılıp denizin derinliklerine götürüldüğünü anlatır.

Metnin bu kısmında bir istinsah yanlışlığı olduğunu düşünmüyorum. Tezcan’ın sözünü ettiği *çapar* ‘yağmalar, çalar’ buradaki bağlama uygun düşmez. Çünkü beyitte bağlama uygun olan, yani *kız kaçırma* eylemini karşılayacak bir fiilin seçilmiş olması gerekiyor. Nitekim bu eyleme uygun fiil olarak ikinci dizede *iltür* ‘götürür, kaçırır’ geçmiştir. Söz konusu *iltür* fiilinden sonra aynı beyitte *çapar* ‘yağmalar, çalar’ buradaki eyleme / bağlama kesinlikle uygun düşmez. Bu durumda yine de ikinci dizenin sonunda neden *sap-* fiilinin kullanılmış olduğunu açıklamak gerekiyor. Beyitte *sap-* fiilinin kullanılmış olmasının tek sebebi ilk dizenin sonundaki *kap-* fiiliyle kafiye oluşturmak en-

dişesidir. Mesud, kafiye tasarrufunu eserin birçok yerinde yapmıştır. Ancak bu, örneği az olan / görülen kelime seçimi veya tercihi konusunda yapılmış bir kafiye tasarrufudur (bk. Giriş). Ayrıca burada kullanılanılmış olan *sap-* fiili *kapıp kaç-* deyimini dikkate alındığında *kaçar* yerine ve aynı anlamda kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır.

3544 kaza (<kazuğa <kazuh+a), **kaza ko-**: kazığa bağlamak

Revân indi vü kaza kodı atın Ki gölgelene aldı turdı katın (3544)	İndi, kazığa bağladı atını. Gölge için aldı onun katını.
---	---

Araştırmacıların yukarıdaki ilk dizede geçen *kaza ko-* deyimindeki *kaza* kelimesinin bir fiil olduğunu düşünmüş ve sözlükte “*kaz-*: *kazığa bağlamak*” (Dilçin, 1991, s. 620b; Cin, 2012, s. 587b) şeklinde işlemişlerdir. Ayrıca Tarama Sözlüğü’nde “*kazmak (atı) (II)*: *Kazık çakıp atı bağlamak*” (TarS: 2393) şeklinde bir madde başı yapılmış ve tanık olarak Süheyl ü Nevbahâr’dan yukarıdaki beyit ile yukarıda üzerinde ayrıca durulmuş olan 2377. beyit dışında bir tanık gösterilmemiştir (bk. 2377 notu).

Ancak söz konusu kelime, bir fiil değil ses değişikliği tasarrufuna uğramış *kazuh* ‘kazık’ kelimesidir. Beyitteki *kaza ko-* fiili ise ‘kazığa bağlamak’ anlamında kullanılmıştır. Yani ilk dizede geçen *kaza ko-* deyimindeki *kaza*, iç hecede düşme / eksiltme yapılarak kullanılmış *kazuğa* (<kazuğ+a) kelimesidir. Mesud, vezni sağlamak için kelimedede böyle bir tasarrufta bulunmuş orta hecede eksiltme yoluna gitmiştir.

Nitekim aşağıdaki 3314. beyitte söz konusu kelime, *kazuh* şeklinde geçiyor.

Kız eydür aluñ bir legençe bile Atum dahı hem bile olsun hele (3313) Çayır otlaya tokıyasız kazuh Turu turu hamlamış ola yazuh (3314)	Kız der ki: Alınız bir küçük leğen. Atımı dahi getiriniz hemen. At otlasın diye çakın bir kazık. Dura dura hamlamış o, çok yazık.
---	--

3574 ışı- → **ışı-**: ışımak, parlamak

Çü maşrikda ışdı zengi dişı Habeş dutdı mağrib saru kaçışı (3574)	Doğuda ışınca zenci dişli, Batının yolunu tuttu Habeşli.
---	---

C. Dilçin’in yukarıdaki beyitte dikkat çekilmiş olan fiili *ışdı* şeklinde okuyup sözlükte “*ışıt- Parlatmak*” (Dilçin, 1991, s. 613a) anlamını vermiştir. M nüshasını çalışan A. Cin ise fiili *ışdı* şeklinde okuyup, sözlükte “parlatmak” anlamını vermiştir (Cin, 2012, s. 197-12, 559).

Söz konusu fiil, M nüshasında *ışdı* okunacak şekilde yazılmıştır ve fiilin bağlama uyan okuma şekli de *ışdı* (<*ışı-dı*), yani ‘ışdı, parladı’ olmalıdır. Birinci dizede şafak vakti ortalığın aydınlanması, ikinci dizede ise ufuktaki

karanlığın kaybolması anlatılıyor. Söz konusu beyit yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir.

3611 düş- → duş-: rastlamak

Nite **düşdi** bir gün kakıdı baña

Katı hışm ile bahdı bendin yaña (3611)

Araştırmacılar, yukarıdaki beytin sonunda geçen fiili *düşdi* ‘düşmek’ şeklinde okuyup anlamıştır (Dilçin, 1991, s. 3611; Cin, 2012, s. 240-1, 504a). Ancak bu okuma şekli ve anlam bağlama uymuyor. Söz konusu fiilin *duşdı* (<*duş-dı*) okunup ‘rastladı’ şeklinde anlaşılması gerekir. Süheyl, önceki beyitlerde kendisini tanıtmakta ve başından geçenleri anlatmaktadır. Bu beyitte ise bir gün babasının kendisine rastlayıp öfkelenişini anlatıyor. Bağlama göre beyti şu şekilde okuyup anlamak mümkündür:

Nite duşdı bir gün kakıdı baña Katı hışm ile bahdı bendin yaña (3611)	Ne olduysa bir gün rastladı bana. Büyük öfkeyle baktı benden yana.
---	---

Benzer düzeltmeler için bk. 1517, 2818, 3748, 5440 notları.

3649 tut-: ele geçirmek, zaptetmek

Ki fağfür şâh **tdı** Tūfān ilin

Tutup fitnenüñ kesdi ilden elin (Dilçin, 1991, s. 3649)

C. Dilçin, M nüshasında büsbütün karışık yazılmış olan bu beyti D nüshasından yararlanarak yukarıdaki gibi düzenlemiştir. A. Cin ise M nüshasındaki yazım şeklini olduğu gibi okumayı tercih etmiştir:

ki fağfürşâh oğlı tūfān adı

tutup fitnenüñ kesdi ilden elin (Cin, 2012, s. 242-9)

M nüshasındaki yazım şeklinin eksik ve yanlış olduğu hem vezin hem de kafiye nedeniyle anlaşılmaktadır. Kanaatimce söz konusu beytin -M nüshası ve aliterasyon dikkate alınarak- şu şekilde tamiri uygun olacaktır:

Ki fağfür şâh **tdı** Tūfān ilin

Tutup fitnenüñ kesdi ilden elin

C. Dilçin, beyitte geçen *tut-* fiilinin anlamını sözlükte göstermemiştir. A. Cin ise fiilin anlamını “*tutmak; korumak; saklamak; bağlamak, dolamak*” (Cin, 2012, s. 692) olarak vermiştir. Ancak bu anlamlar beyitteki bağlama uymuyor. Kanaatimce bu beyitte *tut-* fiili ‘ele geçirmek, zaptetmek’ anlamında kullanılmıştır. Nitekim Süheyl ü Nevbahâr’da geçen şu beyitte de fiil aynı anlamda kullanılmıştır:

Anuñ nimetin basdı vü etti güç İli tutuban şahı oldu soñ uç (4290)	Babama nankörlük edip zulmetti. İli zaptedip kendini şah etti.
--	---

Fiilin bu anlamı *Tarama Sözlüğü* 1283'te de tespit edilmiştir. Sözlükte verilmiş olan örneklerden biri şöyledir:

“Oğlanları üreyip Acem vilayetini Cengiz Han'iler **tutmuştu**.” (TarS: 1283).

Söz konuş beyti şu şekilde anlamak mümkündür:

Ki fağfūr şahı tutdı Tūfān ilin Tutup fitnenün kesdi ilden elin (3649)	Çin'in şahı aldı Tūfān ilini. İldeki fitnenin kesti elini
---	--

3672 yiyil- → **yeyil-**: yenilmek, mağlup olmak

Çü dil söze başlayıcak **yiyle** / **yeyile**

Verür çok başı yele ol **yiyle** / **yeyile** (3672)

C. Dilçin, yukarıdaki iki dizenin sonunda dikkat çekilmiş, M'de ikisi de şeklinde yazılmış olan fiilleri *yiyile* okumuş ve “çürümek, aşınmak” (Dilçin, 1991, s. 652a) olarak anlamıştır. A. Cin ise fiili *yeyil-* (Cin, 2012, s. 244-3) şeklinde okumuş ve “çürümek, aşınmak; yeyilmek” (Cin, 2012, s. 726b) olarak anlamıştır. Yazım şekline göre fiili, *yeyil-* okumak uygundur. Ancak verilmiş olan anlamlar bağlama uygun düşmüyor.

Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü'nde *yeyil-* fiilinin bir anlamı “...5. Birine yenilmek, mağlup olmak” (Altaylı, 1994, s. 1249b) şeklinde verilmiştir. Bu anlam yukarıdaki beyitte gayet uygun düşer ve söz konusu beyti aşağıdaki şekilde okuyup anlamak mümkündür:

Çü dil söze başlayıcak yeyile Verür çok başı yele ol yeyile (3672)	Dil yenilirse söze başlayınca. Kendi de yenir başı kestirince.
---	---

Benzer düzeltilmeler için bk. 235, 273, 4297, 4527, 4578 notları.

3784 düş- → **düş-**: olmak, vuku bulmak

Dédi nite **düşdi** saña ey yigit

Ki zindāna düşdün baña bir eyit (3784)

Araştırmacılar, yukarıdaki ilk dizede dikkat çekilmiş olan fiili *düşdi* ‘düşmek’ şeklinde okuyup anlamıştır (Dilçin, 1991, s. 3784; Cin, 2012, s. 251-8, 504a). Ancak bu okuma şekli ve anlam bağlama uymuyor. Söz konusu fiilin *düşdi* (<*duş-di*) okunup ‘rastladı’ şeklinde anlaşılması gerekir. Haydut Saluk, Nevbahâr’in huzuruna çıkarılmıştır. Nevbahâr, Saluk’u sorgulayarak başından neler geçtiğini ve nasıl olup da hapse düştüğünü anlatmasını istiyor. Bağlama göre beyit şu şekilde okunup anlaşılabilir:

Dedi nite duşdı saña ey yigit Ki zindāna düşdün baña bir eyit (3784)	Dedi: Yiğit, söyle ne oldu sana? Neden buradasın bir anlat bana?
--	---

Fiil ile ilgili benzer düzeltmeler için bk. 1517, 2818, 3611, 5440 notları.

3876 yavu kul- → yavu kıl-: kaybetmek

Kara yüzlü Sa'lûk anı bulduğın Hemân gece yine yavu kılduğın (3876)	Kara yüzlü Salûk onu bulduğun, Aynı gece onu hem kaybettiğin,
Atamız göre hem sevine seni Seni bula çün yavu kıldı beni (3896)	Hem babamız görür sevinir seni. Seni bulsun madem yitirdi beni.
Ümizümi bulmuş iken nideyim Yavu kıldum u kancaru gideyim (4202)	Umduğumu bulmuşken ne edeyim. Kaybettim onu ben nere gideyim.
Apaşsuzda yavu kılalı anı Sinamış olalar görenler beni (4981)	Birden kaybettim bulamadım onu. Görenler görmüştür herhâlde beni.
Veli nêdelüm iy diriğâ vü âh Ki uş yavu kılduk senüñ bigi şâh (5426)	Fakat nedelim, olan oldu eyvah! İşte senin gibi yitirdik bir şâh.

C. Dilçin yukarıdaki beş beyitte dikkat çekilmiş olan fiili, metindeki yazılışına uygun olarak *yavu kul-* okumuş ve sözlükte “*yavu kul- Kaybetmek, yitirmek*” (Dilçin, 1991, s. 649a) şeklinde işlemiştir. A. Cin de -yukarıdaki örneklerde- fiili aynı şekilde okumuş ve sözlükte *yavu kul-* (Cin, 2012, s. 720a) şeklinde işlemiştir.

Kanaatimce yazarı yukarıdaki örneklerde yanlışlıkla *esre* yerine ötre yazmış olmalıdır. Nitekim söz konusu fiil, 275, 1216, 1786, 3116, 3965, 4079, 5136. beyitlerde *yavu kıl-* okunacak şekilde yazılmıştır. Dilçin, bu örnekleri metindeki yazılışına uygun olarak *yavu kıl-* şeklinde okumuş ve sözlükte “*yavu kıl- Kaybetmek, yitirmek*” (Dilçin, 1991, s. 649a) şeklinde işlemiştir.

3973 ilin egle-r → al-ın anla-r ‘tuzağını anlar’

Teferrüc êdüp gönlin eglar idi Ne giderdi ne alın anlar idi (3973)	Seyredip her gün gönlünü eylerdi. Ne giderdi ne tuzağı anlardı.
--	--

C. Dilçin (1991, s. 3973) ve A. Cin (2012, s. 264-2) yukarıdaki beyitte dikkat çekilmiş olan ibareyi *ilin eglar* şeklinde okumuştur. Dilçin, hazırladığı sözlükte söz konusu kelimeleri işlememiştir. A. Cin ise kelimeleri *il* ve *egle-* olmak üzere iki ayrı yerde işlemiştir (Cin, 2012, s. 566a ve 507b). Ancak bu okuma şekli anlam vermiyor.

Bağlam, *ilin* okunacak şekilde harekelenmiş olan ilk kelimenin *alın* (<al+ın) şeklinde okunması ve ‘hilesini’ olarak anlaşılması gerektiğini gösteriyor. Bunun için bir özet yapmak gerekir: Kaytas, Nevbahâr’a âşık olmuş ve onun izini sürmektedir. Tufan şehrinin giriş kapısına gelir, Nevbahâr’ın havuz üzerindeki kubbede resmini görür. Kaytas, yaptığı soruşturmada ülke

padişahının, bu resmi Tufan şehrinin dört kapısına yaptırdığını ve resme bakıp çok şaşırın, ağlayan veya gülen kişilerin tutuklanması yolunda emir verdiğini öğrenir. Bunları öğrenen Kaytas, şehrin giriş kapısının yakınında bir ev yaptırarak her gün resmi seyrederek ve bu şekilde gönlünü avutur. Kaytas, kendi kız kardeşinden Nevbahâr'ın bu ülkeye padişah olduğunu daha önce öğrenmiştir. Kaytas'ın amacı yüzünü kimseye göstermek istemediğini söyleyen Nevbahâr'ın şehrin dört kapısına kendi resmini neden yaptırdığını öğrenmektir. İşte bağlama göre buradaki dizinin *ne giderdi ne alın aklar idi* okunması ve 'ne giderdi ne tuzağı anlardı' olarak anlaşılması gerekir. Nitekim bir sonraki beyitte -Mesud'un yaptığı yorumda- *oyın* 'hile' kelimesinin bu beyitteki anlamı pekiştirecek şekilde kullanılmış olduğu da görülüyor:

Güyerti ki bir dünin ah u kara Ne dürlü oyın perdeden çıkara (3974)	Gece boyu beklerdi ak ve kara. Perde ardından ne oyun çıkara.
---	--

Söz konusu beyit ise yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir.

3984 kişi → işi

Okıdı hemân cevheriye **kişi**

Gözi toh u gönüli arı **kişi** (3984)

Yukarıdaki okuma şekli, C. Dilçin'e aittir (Dilçin, 1991, s. 3984)

Aynı beyti A. Cin şöyle okumuştur:

Okıdı hemân cevher **kişi**

Gözi toh u gönüli arı **kişi** (3984) (Cin, 2012, s. 264-12).

Bu okuma şekliyle kafiye sağlanmamış olmaktadır. Bu nedenle beyitte bağlam ve anlama tekrar bakmak gerekiyor. Kanaatimce kafiye düzenine baktığımızda beyitte bir yazım yanlışlığı yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Yani asıl nüshada ilk dizinin sonunda *kişi* değil *işi* bulunuyordu. Ancak x nüshasında göz takılması veya bir yanlış sonuca ikinci dizinin sonundaki *kişi* kelimesi ilk dizinin sonundaki *işi* yerine yazılmış olabilir. Söz konusu okuma şekline göre *işi* ve *kişi* kelimeleri ile hem kafiye kurulmakta hem de anlam bütünlüğü sağlanmaktadır. Nitekim mesnevide *işi* ve *kişi* kelimeleriyle birçok başka beyitte kafiye kurulmuştur.² Bu açıklamalar ışığında söz konusu beyiti şu şekilde okuyup anlamak mümkündür:

Okıdı hemân cevheriye işi, Gözi toh u gönüli arı kişi (3984)	Çağırıldı hemen bir kuyumcu kişi. Tok gözlü ve temiz gönlü hem işi.
--	--

2 172, 187, 206, 233, 277, 378, 421, 569, 576, 607, 713, 753, 820, 830, 930, 1113, 1118, 1294, 1310, 1335, 1393, 1404, 1423, 1577, 2283, 2324, 2395, 2512, 2995, 3141, 3177, 3294, 3696, 3920, 3956, 3979, 3995, 4035, 4066, 4132, 4329, 4527, 4552, 4656, 4749, 4789, 4794, 4829, 4840, 5018, 5113, 5160, 5175, 5243, 5529, 5543, 5639, 5658.

3989 [di]

Çıkardı vü vèrdi dedî kim [di] tur Satagör ki müflisligüm vaktidür (3989)	Çıkardı verdi ve dedi: Git yürü! Bunu sat iflas ettim, ayak sürü.
--	--

C. Dilçin, yukarıda gösterilen tamirin yerinde D nüshasında metinde yazılmış olan ü bağlacını okumuştur (Dilçin, 1991, s. 3989). A. Cin ise M nüshasını dikkate almış, herhangi bir tamir veya tercihte bulunmamıştır (Cin, 2012, s. 264-2). C. Dilçin'in tercihi beyitte anlam vermiyor. A. Cin'in tercihinine göre ise beyitte vezin eksik kalmıştır.

Kanaatimce yukarıda gösterildiği gibi burada Dilçin nüshasındaki ü yerine *di* eklenerek dizinin tamir edilmesi metne gayet uygun düşer. Bu durumda beytin yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılması uygundur. Nitekim Süheyl ü Nevbahâr'da bir yerde de olsa *di!* 'haydi' geçmiştir:

Begendi Nakâşun sözün Nevbahâr Öküş mâl vèrdi di indi ki var (3723)	Nakkaş sözünü, beğendi Nevbahâr. Çok mal verdi, dedi haydi şimdi var!
---	---

4029 Vurgu yoluyla soru

Ki bir karavaş sanki hiç yok durur.

Şükür mâluñ u ni'metüñ çok durur. (4029)

Kanaatimce yukarıdaki ilk dize, istifham sanatı yapılarak kurulmuş ve vurgu yoluyla desteklenmiş bir soru cümlesidir. İlk bakışta bunun anlaşılması biraz güç görünse de bağlam dikkate alındığında cümlenin bir soru cümlesi olduğu kolaylıkla anlaşılıyor. Bunun için metindeki bağlamı kısaca özetlemek gerekiyor. Yukarıdaki beyit, Cühud'un Nevbahâr'ı elinden kaçırdığı bölümde geçer (4023-4032. beyitler). Gemideki tayfalar, Nevbahâr'n kaçışına çok öfkelenmiş ve üzülmüş olan Cühud'u teskin edip teselli etmek için birtakım yorumlar ve öğütlerde verir, olayla ilgili yorumlar yaparlar. İşte söz konusu beyitteki sözler de Cühud'un tayfalarının yorumlarından biridir. Benzer örnekler için bk. 1834, 3158 notları. Bağlama göre beyit şöyle anlaşılabilir:

Ki bir karavaş sanki hiç yok durur. Şükür mâluñ u ni'metüñ çok durur. (4029)	Sanki bir cariyecik hiç yok mudur? Şükür malın ve nimetin çok durur.
--	---

4034 *gidün* → *yëlün*

Başa dirlik ansuz gerekmez bilün

Beni koñ varuñ işüñüze **gidün** (4034)

Araştırmacılar yukarıdaki beyitte dikkat çekilen fiili *gidün* şeklinde okumuştur (Dilçin, 1991, s. 4034; Cin, 2012, s. 268-1). S. Tezcan, fiil için şunları yazmıştır:

Uyaksız olan bu beytin son kelimesi eserin aslında herhalde *yêlûñ* “koşun!” idi. 1677b’de geçen *işine süvâr ol-* ‘kendi işine bakmak’ ve bugün kullandığımız *kendi işinin peşinden koş-* deyimlerine göre Eski Osmanlıcada *işine yêl-* deyiminin bulunabileceğini öne *sürüyorum* (Tezcan, 1994, s. 47).

Kanaatimce Tezcan’ın söz konusu fiilin asıl nüshada *yêlûñ* “koşun!” ile ilgili tahmini doğru fakat bununla ilgili olarak sunduğu gerekçesi yanlıştır. Çünkü burada *işine bak-* deyiminin farklı kelimelerle ifade edilmiş olması söz konusudur. Kullanılan fiilin değişmesi veya farklı kelime tercihi ise sadece kafiye tasarrufuyla açıklanabilecek bir konudur. Bunu göstermek için deyim in eserde kullanıldığı beytlere bakmak yeterli olacaktır. Şu iki beyitte ikinci dizelerde *var işüne yurt* ve *işüne yurt* kullanılmış olmasının nedeni, ilk dizelerde geçen *yurt* ve *dört* kelimeleriyle kafiye kurmaktır:

Eger bir bucah tuta vü süre yurt Dêye söyleyene var işüne yurt (2701)	Eğer bir yere gide, yurt edine. Konuşana der: Haydi git işine!
Eyitdi ki bu bir degül belki dört Arada yazılmışdur işüne yurt (3954)	Dedi: Bir değil bu, dört yerdedir bak! Çizilmiş, git kendi işine ahmak!

Mesud, farklı beyitlerde aynı deymi kafiye kurmak için farklı fiillerle kullanma yolunu seçmiş ve bir tasarrufta bulunmuştur. Nitekim aynı deyim, şu beyitte ilk dizenin sonundaki *var* kelimesi ile kafiye kurmak için *işüne süvâr ol-* şeklinde kullanılmıştır:

Açılısıdur her ne kim râzı var Bayık bil ü işüne olgıl süvâr (1677)	Her ne gizli sırrın varsa açacak. Vaktidir bil! işin sırrın açarak.
--	--

Şu beyitte ise ikinci dizedeki *nedesin* ile kafiye kurmak için ilk dizede *işüne gidesin* şekli tercih edilerek kafiye kurulmuştur:

Gêrü işüne varasın gidesin Bu zindân bucağında sen nedesin (3786)	İşine hem yine çekip gidersin. Zindan köşesinde sen ne edersin.
---	--

Yukarıdaki örnekler, kafiye endişesinin / tasarrufunun kullanılan kelimele rin tercihi konusunda etkili olduğunu göstermektedir. Buna göre söz konusu beyitte ilk dizenin sonunda *bilûñ* bulunduğu dikkate alındığında Tezcan’ın Eski Osmanlıcada *işine yêl-* deyiminin bulunabileceği yönündeki tahmini isabetli değildir. Burada işaret edilmiş olan *işüne yêl-* şeklindeki tamir, ancak yukarıdaki örnekler çerçevesinde doğru olarak yorumlanabilir. Buna göre de beyitte sadece kafiye kurmak için farklı bir fiilin (*yêl-*) tercih edilmiş olduğunu kabul etmek gerekli ve yeterlidir. Bu tür tasarruflar, okuyucunun rahatça intikal edebileceği *işine git-* deyimini kolaylıkla çağrıştıran ve anlama hâle vermeyen tam tersine küçük bir dikkatle çözülebilecek bilmeceler tarzında geçici kullanımlar olarak görülmelidir. Sonuç olarak sondaki fiilin *yêlûñ* okunması ve beyitin şu şekilde anlaşılması uygundur:

Başa dirlik ansuz gerekmez bilüñ Beni koñ varuñ işüñüze yelüñ (4034)	Bana onsuz hayat gerekmez bilin. Beni bırakıp, işinize yelin!
---	--

Nitekim şu beyitte de *bil-* ve *yel-* fiilleriyle kafiye kurulmuştur:

Benüm kadrümi ne kadar bilesin Seni bilmedüm bu kadar yèlesin (3196)	Hem değerimi nereden bilesin. Bilmezdim sen aceleci olasin.
---	--

4092 iş → uş

Ne iş işledüm kendüzüme ben uş Bunuñ bigi hiç kimse görmemiş iş (4092)	İşte kendime nasıl ettim bir iş. Böylesini hiçbir kimse görmemiş.
--	--

Yukarıdaki ilk dizenin sonunda geçen kelime, araştırmacılar tarafından *iş* şeklinde okunmuştur (Dilçin, 1991, s. 4092; Cin, 2012, s. 271-13). Ancak bu okuma şekli ve anlam bağlama uymuyor.

Kanaatimce söz konusu kelimenin yazımında bir hareke yanlış yapılmıştır, yani ötre yerine *esre* yazılmıştır. Bu nedenle kelime *uş* şeklinde okunp ve ‘işte’ olarak anlaşılabilir. Beyit ise yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir.

4098 köy → göy üsti: gökyüzü

Çü yerden sürükdi kömürü dünüñ Göy üstinde yandı tenürü günüñ (4098)	Gece kömürü yerden sürükledi, Gökte güneş, tandırı alevledi.
--	---

C. Dilçin, yukarıdaki beytin ikinci dizesinin başındaki kelimeyi *köy* okuyup “*köz, kor*” (Dilçin, 1991: 624b) şeklinde anlamıştır. S. Tezcan, bu okuma ve anlama karşı çıkmış ve kelimenin *göy* okunup ‘gök’ anlaşılması gerektiğini yazmıştır (Tezcan, 1994, s. 47). A. Cin de Tezcan’ın bu okuyuşunu dikkate alarak kelimeyi *göy* okumuş (Cin, 2012, s. 538b) ve kelimenin anlamını sözlükte “**göy** gök” (Cin, 2012, s. 538b) şeklinde işlemiştir.

Ancak burada bir ekleme yapmak gerekiyor. Beyitte geçen *göy üsti* tamlaması, ‘gökyüzü’ anlamında kullanılmış olmalıdır. Bu nedenle tamlamanın sözlükte madde başı yapılması ve anlamının ‘gökyüzü’ şeklinde verilmesi gerekir. Ayrıca söz konusu kelimenin *Dede Korkut*’ta da sadece şu cümlede *göy* şeklinde geçmiş olduğuna dikkat çekmek istiyorum:

“Kalmın Oğuz begleri *yüz göye tutdılar*, el kaldurup du’ā eylediler.” (Özçelik, 2016/ I, s. 36a.8)

4124 didi → idi

Anı görmege hasretüm bol idi Fiğān edüp ağladuğum ol idi (4124)	Onu görmeye isteğim çok idi. Ağladığım başka bir şey yok idi.
---	--

Yukarıdaki beyitte ikinci dizenin sonundaki yüklem, araştırmacılar tarafından *ol didi* şeklinde okunmuştur (Dilçin, 1991, s. 4124; Cin, 2012, s. 273-15).

Ancak bu okuma şekli beyitte anlam vermiyor. Nitekim fiil M nüshasında doğru olarak **اولدري** şeklinde yazılmıştır.

Metindeki yazım şekli ve bağlam yüklem *ol idi* okunması gerektiğini gösteriyor. Söz konusu beyit ise yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir.

4227 uman → gümân iman

Olacah olur anda yohdur **gümân**

Hiç olmayasın eyle olur **gümân**

Araştırmacılar yukarıdaki beytin ikinci dizesinin sonunda dikkat çekilmiş olan kelimeyi *uman* (Dilçin, 1991, s. 4227) ve *gümân* (Cin, 2012, s. 280-14) şeklinde okumuşlardır. Söz konusu kelime, M nüshasında **گومان** (= gümân) şeklinde yazılmıştır. Dilçin'in dip notundan kelimenin D nüshasındaki *uman* okunacak şekilde yazılmış olduğu ve araştırmacının bu yazım şeklini tercih etmiş olduğu anlaşılıyor. Kanaatimce *uman* şekli, bağlama uymuyor.

Bağlama göre ilk kelimenin D nüshasındaki yazım şekli (*olmayasın*) doğrudur ve bunun tercih edilmiş olması isabetlidir. Ancak ikinci kelime, *alur* okunacak şekilde yazılması gerekirken iki nüshada da yanlışlıkla *olur* yazılmıştır. Şimdi ilk kelimenin yapısı ve ikinci dizeyi nasıl anlamamız gerektiği konusu üzerinde duralım. Öncelikle ilk kelimedeki gelecek zaman sıfat-fiilini görmek (*al-ma-y-ası+n*) ve *al-* fiili ile *um-* fiillerini doğru anlamak gerekir. Dizedeki *al-* fiilinin 'elde etmek', *um-* fiilinin ise 'beklemek, sabretmek' anlamında kullanılmış olduğu kabul edilebilir: Hiç olmayacak sonucu öyle alır (=elde eder) bekleyen / sabreden. Söz konusu beyti şu şekilde okuyup anlamak mümkündür:

Olacah olur anda yohdur gümân Hiç olmayasın eyle olur uman (4227)	Olacak iş olur, şüphe yok onda. Uman, olmaz işi alır sonunda.
--	--

4238 kırar → kıyar

Nêceme kişiyi yazuğa koyar

Sücidür ki kayğu tamarın **kırar**

Araştırmacılar yukarıdaki beyitte geçen ve metinde **قیرر** şeklinde yazılmış olan son kelimeyi yazılışına uygun olarak *kırar* şeklinde okumuştur (Dilçin, 1991, s. 4238; Cin, 2012, s. 281-10). İlk dizinin sonundaki *koyar* dikkate alındığında bu fiilin asıl nüshada kafiye gereği *kıyar* olması gerektiğini düşünüyorum. Bu nedenle fiili *kıyar* 'keser' olarak okuyor ve beyti aşağıdaki şekilde anlıyorum:

Nêçeme kişiyi yazuğa koyar Süciüdür ki kayğu tamarın kıyar (4238)	Şarap nicesini günaha koyar. Şarap her kayğının damarın kıyar.
--	---

4297 yıyıl- → yeyil: yenilmek, mağlup olmak

Yıyılubanın batıcağaz³ kana

Kılıçları katılmaz idi kına (4297)

C. Dilçin, yukarıdaki beyitte dikkat çekilmiş ve metinde şeklinde yazılmış olan fiili *yıyıl-* okumuş ve fiilin “*Yayılmak, dağılmak (?)*” (Dilçin, 1991, s. 650a) anlamına geldiği tahmininde bulunmuştur. A. Cin ise fiili aynı şekilde okumuş fakat tereddütsüz “*Yayılmak, dağılmak*” olarak anlamıştır (Cin, 2012, s. 285-9 ve 727a). Bu okuma şekli ve verilmiş olan anlamlar bağlama uygun düşmüyor.

Yazım şekline göre fiili, *yeyil-* okumak uygundur. Nitekim *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü*’nde *yeyil-* fiilinin bir anlamı “...5. *Birine yenilmek, mağlup olmak*” (Altaylı, 1994, s. 1249b) şeklinde verilmiştir. Bu anlam yukarıdaki beyitte gayet uygun düşer ve söz konusu beyti aşağıdaki şekilde okuyup anlamak mümkündür:

Yeyilübenin batıcağaz ² kana Kılıçları katılmaz idi kına (4297)	Mağlup olsa hem batsalardı kana. Kılıçların komazlardı hiç kına.
--	---

Benzer düzeltmeler için bk. 235, 273, 3672, 4527, 4578 notları.

4332 öñirdür (<öñ-ir-t-ür) → (<öñ-ir+dür), öñ-ir: hızlı

Dédiler sen istedüñ bu ola

Ki yelden öñirdür giricek yola (4332)

Araştırmacılar, yukarıdaki beyitte dikkat çekilmiş olan fiili sözlükte öñirt-sekinde işleyip “*ileri geçmek*” (Dilçin, 1991, s. 631a; Cin, 2012, s. 644b) olarak anlam vermişlerdir. Ancak fiilin yapısını bu şekilde yorumlamak ve fiili bu şekilde anlamak kesinlikle bağlama uygun düşmez.

Sorunun çözümü için bağlamın anlaşılması gerekir. İşte tam bu noktada mesnevinin söz konusu bölümü özetleyelim: Süheyl’i misafir etmekte olan kale beyi Calus, Nevbahâr’ın durumunu soruşturmak için Çin’e bir casus göndermek düşüncesindedir. Ancak bu iş için üç beş günden fazla zamanları yoktur. Çin’e gidip haber getirecek çok hızlı, yolu bilen ve becerikli bir kişinin bulunması için emir verilir. Verilen emir üzerine Calus’a beş on kişi getirilir. Getirilen koşucuların içinden en hızlısını seçerler. İşte bu en hızlı koşucuyu tanıtp Calus’a takdim eden kişi, yukarıdaki beyitle söze başlar. Kanaatimce metnin bu bağlamına göre söz konusu yerde bir sıfat fiil yapısı ile karşı karşı-

3 M’de *yıyıluban ınığıcah* şeklinde yazılmıştır.

yayız. Beyitteki *yelden öñir*'i 'yelden hızlı' olarak anlamak gerekiyor. Beyitte bu yapının üzerine ek fiil getirilerek bir isim cümlesi kurulmuştur. Yani huzurdaki koşucu, "*yola girdiğinde yelden hızlıdır*" şeklinde tanıtılmıştır. Nitekim Türkiye Türkçesinde *Öner*, özel ad veya soyadı olarak kullanıldığını biliyoruz.

Yukarıdaki açıklamalara göre söz konusu beyit, şu şekilde okunup anlaşılabilir:

Dediler sen istediğün bu ola Ki yelden öñirdür giricek yola (4332)	Dedi: Senin aradığın bu ola. Ki yelden hızlıdır, koyulsa yola.
---	---

4342 döne → dön e!

İrişdür haber bize taşra **döne**

İki üç gün ü komağıl biş güne (4342)

Yukarıdaki okuma şekli C. Dilçin'e aittir. Dilçin, beyitte dikkat çekilmiş olan fiili *döne* şeklinde okumuş fakat sözlükte işlememiştir. Bu okuyuştan hareketle araştırmacının bunu *dön-* fiilinin istek çekimi olarak anlamış ve yorumlamış olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek. Nitekim A. Cin de fiili aynı şekilde okumuş ve anlamıştır (Cin, 2012, s. 288-9 ve 498b). Yukarıda 4332 notunda verilen özette Nevbahâr'dan ve Nakkaş'tan haber alma konusunda Süheyl'e yardımcı olmak isteyen Calus'un Çin'den haber getirecek bir koşucu bulduğu özet olarak anlatılmıştı. Olayın devamında haber getirmek için bulunan kişi huzura çıkarılınca Calus kendisine bir günde ne kadar yol koşabildiğini sorar (4334. beyit). Koşucu, günde otuz mil koşabildiğini cevap verince Calus, kendisinden hemen yola çıkmasını ve gece gündüz yol alarak üç günde Çin'e gitmesini, Nevbahâr ile Nakkaş'ın durumunu öğrenip haber getirmesini ister (4335-4341. beyitler). Bu isteklerde bulunan Calus, son olarak yukarıdaki beyitte geçen sözleri söyler.

Bağlama göre ilk dizinin sonundaki fiili *döne* okuyup istek çekimi olarak anlamak, kesinlikle bağlama uymaz. Kanaatimce fiili *dön e!* okuyup emir çekimi 2. teklik kişi çekimi üzerine *e!* pekiştirme edatı getirilmiş olduğunu düşünmek gerekiyor.

Yukarıdaki açıklamalara göre söz konusu beyit, şu şekilde okunup anlaşılabilir:

İrişdür haber bize taşra dön e! İki üç gün ü komağıl beş güne (4342)	Ulaştır bu haberi bizden yana. İki üç günde, bırakma beş güne.
--	---

4360 öç 'kumar ve bahis parası' → uç vèr-: bilgi vermek, haber vermek

Ol araya on günde döküp gücin

Hayâl erişür ise vèrem öcin (4360)

Araştırmacıların yukarıdaki beyitte dikkat çekilmiş olan kelimeyi öc okumuş olmaları ve dolayısıyla kelime için vermiş oldukları “*Kumar ve bahis parası*” (Dilçin, 1991, s. 630a) ve “*bahis parası*” (Cin, 2012, s. 641a) anlamları kesinlikle bağlama uymuyor.

Burada konunun anlaşılması için bir özet yapmak gerekiyor: Nevbahâr ile Süheyl birbirini kaybetmiştir. Calus, Süheyl’i şehrinde ağırlamaktadır. Süheyl, veziri Nakkaş ve halkının Çin’deki durumunu ve onların başına neler gelmiş olduğunu merak etmekte onlar için endişe duymaktadır. Süheyl’e ev sahipliği yapan Calus, birkaç zenci koşucu çağırır. Bu koşuculardan birini casus seçer ve kendisinden Çin’e giderek Nakkaş ve yanındaki Yemen halkının durumları hakkında bilgi toplamasını ve haber getirmesini ister. Calus, zenciye bu hizmetinin bedelini fazlasıyla ödeyeceğini söyler. Ayrıca burada iki taraf arasında bir bahis veya pazarlığa tutuşma da söz konusu değildir. Yine bağlam dikkate alındığında yukarıdaki beyitte konuşan kişinin zenci koşucu olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim zenci koşucu, Çin’e gider ve beş gün içerisinde geri dönerek Nakkaş ile Yemen halkı hakkında Calus’a ayrıntılı bilgi getirir.

Kanaatimce buradaki bağlama göre beyitte bir bilgi edinme amaçlanmaktadır. Metinde bilgi getirecek olan zenciden “casus” diye söz edilmesi bunu gösteriyor. Bu nedenle söz konusu kelimeyi öcün şeklinde değil *uç vèr-* deyimini de dikkate alarak (*vèrem*) *ucın* ‘bilgi vermek, haber vermek’ şeklinde okuyup anlamak gerekiyor. Nitekim *Derleme Sözlüğü*’nde *uç vèrmek* deyimini için Niğde Bor’dan “*uç virmek* 1. Herhangi bir şeyin ucu belirlemek, 2. Saklı kalmış bir suç ortaya çıkmak” (DerS: 4023b) anlamlarında tespit edilmiştir. Ayrıca Süheyl ü Nevbahâr’da geçen aşağıdaki beyitlerde *uç belür-* ‘(sebeup) anlaşılacak’ geçmiş olması da bu görüşü destekler:

Dönüp oğlu eydür ki içmeñ süci Bu az iş degül bir belürsin ucu (2511) Hele dürişem nite kim ola güç Bolay kim belüre bu arada uç (3721) Belür meyicegez şer ü şür ucu Bu şirîn ki tatlu içeler acı (4448)	Oğlu dönüp dedi: Şarap içmeyin. Bu ufak iş değil, önce bir bilin. Hele çalışam, ne kadar olsa güç. Umarım kolay bilinir iki, üç. Kötü iyi bilinmezse sonucu, Bu tatlı içilendir pek çok acı.
---	---

Yukarıdaki açıklamalara göre söz konusu 4360. beyit, aşağıdaki şekilde okunup anlaşılabilir:

Ol araya on günde döküp gücin Hayâl erişür ise vèrem ucın (4360)	On gün güç harcayıp varam oraya Hayal gibi haber verem buraya
--	--

4412 **yañasın** → **yaña sin**

Eger atañı görmege añasın Ya ögler olur iseñ ol yaña sin (4412)	Eğer atanı görmeyi istersen, Veya düşünürsen o tarafı sen
---	--

C. Dilçin, yukarıdaki beytin ikinci dizesinin sonunda dikkat çekilmiş ve M nüshasında şeklinde yazılmış olan iki kelimeyi birleştirerek *yaņasın* okumuştur (Dilçin, 1991, s. 612). Dilçin, bu okuma şeklini sözlükte işlememiş fakat başka beyitlerde geçen *yaņa* kelimesi için “*yana, tarafa*” (Dilçin, 1991, s. 647a) anlamını vermiştir. A. Cin de iki kelimeyi birleştirerek *yaņasın* (Cin, 2012, s. 293-4) şeklinde okumuş ve *yaņa* kelimesi için aynı anlamı vermiştir (Cin, 2012, s. 715a). Ancak bu okuma şekli ve anlam bağlama uygun düşmüyor.

Kanaatimce yazım şekli, kafiye ve bağlam; buradaki doğru okuma şeklinin *yaņa sin* şeklinde olması gerektiğini gösteriyor. Burada okuma yanlısına sebep olan iki konu vardır: Birincisi *görmege* ve *yaņa* kelimelerinin yönelme durumu ekiyle kullanılmış olmasıdır. **Ancak bu ek, iki örnekte de yüklenme durumu yerine kullanılmıştır.** Okuma yanlısına sebep olan ikinci konu ise ikinci dizinin sonunda *sen* zamirinin *sin* okunacak **şekilde kullanılmış olmasıdır.** **Ancak** *sen* zamiri, yukarıdaki örnek dışında dokuz yerde⁴ daha *sin* şeklinde; *ben* zamiri ise üç yerde⁵ *bin* şeklinde geçer: Eğer **atanı** görmeyi istersen / Veya düşünürsen o **tarafı sen**.

Bu durum da yukarıdaki okuma şeklini ve yorumu destekler.

4486 yakinen → yıkanın: yıktığını, devirdiğini

Sünü kaldurup çün gözi kızdıdı Beş on kişiyi şol sâ'at dizdidi (4485) Sünüsünüñ ucına suya saya Gerekdi kişi kim yıkanın saya (4486)	Öfkelense mızrak kaldırır idi. Hemen beş on kişi devirir idi. Mızrağı vurmak, suya sokmak idi Düşeni saymaya biri gerekdi.
---	---

C. Dilçin, yukarıdaki ikinci beytin ilk dizesinin sonunda geçen ibareyi metindeki yazılışına uygun olarak *soya soya* okumuştur. S. Tezcan, yazdığı notta bu okuyuşun anlam vermediğini belirtmiş ve ibareyi *suya saya* okuyarak düzeltme teklifi yazmıştır. Tezcan, okuma teklifini şu beyite dayandırmıştır:

Ki kişi gerekdi anı sayası 'Alemlüsi kaç idi vü sayası (5324)	Onu sayacak kişi gerek idi. Alemlisi, gömleklisi kaç idi.
--	--

A. Cin ise söz konusu ibareyi C. Dilçin gibi *soya soya* okumayı tercih etmiştir.

S. Tezcan'ın 4486. beyit ile ilgili olarak yaptığı bu yorum doğrudur. Ancak Tezcan, beytin ikinci dizesinde geçen ve metinde şeklinde yazılmış olup C. Dilçin'in *yıkanın* şeklinde okuduğu kelime için “*Ben, bunun Arapça yakinen 'kesin olarak, tam olarak' yerine bir istinsah yanlışı olduğunu sanı-*

4 759, 1191, 1215, 1218, 1318, 1418, 1647, 1907, 2188.

5 2047, 2048, 2434.

yorum.” (Tezcan, 1994, s. 53) demiştir. Tezcan’ın bu yorumuna katılmıyorum. Kanaatimce bu kelimenin yazılışında bir yanlışlık söz konusu değildir. Kelimeyi yazılışına uygun olarak *yıkanın* (<yık-an+ın) okuyup ‘yık-tık+larını = yıktığı kişileri’ şeklinde anlamak yeterlidir. Buna göre de söz konusu beyitler yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir. Söz konusu kelimedeki -An sıfat-fiilinin benzer kullanılışı *Dede Korkut*’taki şu özlü sözde de geçer:

D4a.7: “At yemeyen acı otlar bitince bitmese yeg” = Atların yemediği acı otlar yeşermektense yeşermese daha iyi.

4527 yiyil- → **yéyil-**: yenilmek, mağlup olmak

Ne bilem ki anuñ nolısar işi

Belāya sataşur **yayılsa** kişi (4527)

C. Dilçin, yukarıdaki beyitte dikkat çekilmiş ve metinde şeklinde yazılmış olan fiili *yıyıl-* okumuş ve fiilin “*Yayılmak, dağılmak (?)*” (Dilçin, 1991, s. 650a) anlamına geldiği tahmininde bulunmuştur. A. Cin ise fiili aynı şekilde okumuş fakat tereddütsüz “*Yayılmak, dağılmak*” olarak anlamıştır (Cin, 2012, s. 300-15 ve 727a). Bu okuma şekli ve verilmiş olan anlamlar bağlama uygun düşmüyor.

Fiilin yazımındaki ilk **üstün** fazlalık olduğu anlaşılıyor. Bu harekeyi yok saydığımızda yazım şekline göre fiili, *yéyil-* okumak uygundur. Nitekim Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü’nde *yéyil-* fiilinin bir anlamı “...5. *Birine yenilmek, mağlup olmak*” (Altaylı, 1994, s. 1249b) şeklinde verilmiştir. Bu anlam yukarıdaki beyitte gayet uygun düşer. Söz konusu beyti aşağıdaki şekilde okuyup anlamak mümkündür:

Ne bilem ki anuñ nolısar işi Belāya sataşur yéyilse kişi (4527)	Ne bilem ne olacak onun işi. Belaya çatıp da yenilen kişi.
---	---

Benzer düzeltmeler için bk. 235, 273, 3672, 4297, 4578 notları.

4578 1. yiyil- → **kayğu yéyil-**: kaygılanmak, endişe duymak

2. yıyıl- → **yéyil-**: yenilmek, mağlup olmak

Niçün kayğu andın yaña **yiyile** / **yéyile**

Aña ahmak olan kişi **yıyıla** (4578)

C. Dilçin, yukarıdaki ilk dizede dikkat çekilmiş ve metinde şeklinde yazılmış olan fiili *yıyıl-* (Dilçin, 1991, s. 4578) okumuş, fiili sözlükte işlemeyi unutmuştur (Dilçin, 1991, s. 650a). Ancak Dilçin, sözlükte 235, 273, 3672. beyitlerde *yıyıl-* okuduğu fiil için “çürümek, aşınmak” (Dilçin, 1991, s. 652a) anlamlarını vermiştir. A. Cin ise fiili *yéyil-* (Cin, 2012, s. 304-7) okumuş ve

“çürümek, aşınmak; yeyilmek” (Cin, 2012, s. 726b) anlamlarını vermiştir. Bu anlamlar bağlama uygun düşmüyor.

Yazım şekline göre ilk dizedeki fiili, *yéyil-* okumak ve *kayğu yéyil-* ‘kaygılanmak, endişe etmek’ olarak anlamak gerekiyor. Nitekim *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü*’nde *yéyil-* fiilinin bir anlamı “*Ağızda çiğneyip yutulmak, mideye indirilmek*” (Altaylı, 1994, s. 1249b) şeklinde verilmiştir. Bu anlam ilk dizeye gayet uygun düşer.

C. Dilçin, yukarıdaki ikinci dizede dikkat çekilmiş ve metinde şeklinde yazılmış olan fiili ise *yıyil-* okumuş ve fiilin “*Kendini kaptırmak (?)*” (Dilçin, 1991, s. 650a) anlamına geldiği tahmininde bulunmuştur. A. Cin de fiili aynı şekilde okumuş, fakat tereddütsüz “*Yayılmak, dağılmak*” olarak anlamıştır (Cin, 2012, s. 304-7 ve 727a). Bu okuma şekli ve verilmiş olan anlamlar bağlama uygun düşmüyor.

Yazım şekline göre fiili, *yéyil-* okumak uygundur. Nitekim *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü*’nde *yéyil-* fiilinin bir anlamı “*...5. Birine yenilmek, mağlup olmak*” (Altaylı, 1994, s. 1249b) şeklinde verilmiştir. Bu anlam yukarıdaki beyitte gayet uygun düşer ve söz konusu beyti aşağıdaki şekilde okuyup anlamak mümkündür:

Niçün kayğu andın yaña yéyile Aña ahmak olan kişi yéyile (4578)	Ondan yana niçin kayğu çekilir. Ahmak olan kişi ona yenilir.
--	---

Benzer düzeltilmeler için bk. 235, 273, 3672, 4297, 4527 notları.

4646 öñer- → öñ-er, öñ-: beklemek

Kişi kim süci içmek ohtın öñer Gönül hoşluğıla içerse siñer (4646)	Kişi şarap içmek vaktini bekler. Gönül hoşluğuyla içerse siner.
---	--

C. Dilçin’in yukarıdaki beytin ilk dizesinde dikkat çekilmiş olan kelimeyi sözlükte “*öñer- Geçmek, ileri geçmek*” (Dilçin, 1991, s. 631a) **şeklinde işleyip anlaması yanlış olmuştur. Çünkü** anlam bağlama uymaz.

Söz konusu fiil **öñ-** şeklinde okunmalı ve ‘beklemek, intizar etmek’ olarak anlaşılmalıdır. Yani burada **öñ-** fiili geniş zaman çekimiyle kullanılmıştır. Nitekim fiil, şu beyitlerde de aynı anlamda kullanılmıştır:

Ko halkı vü sen rızkuñı andan öñ! Ki yaratdı ol rızkuñı senden öñ (217)	Halkı bırak, rızkı sen bekle ondan. Çünkü yarattı o rızkını önden.
Bayık ‘aşıkun ol dem işi öñar Ki ma’şük anun geldiğini öñer (1873)	Yarı yolunu beklerse şüphe yok. Ki aşığın işi yola girer çok.

A. Cin, yukarıdaki üç örnekten 217. beyitte geçen öñ! ‘bekle!’ fiilini yanlış olarak öñ ‘ön, huzur, yan’ (Cin, 2012, s. 644a) şeklinde anlamıştır.

4678 kişi → *kiçi*

Şu deñlü ki andağı ulu kiçi Görüp her birinün yakıldı içi (4678)	Oradaki büyük küçük her kişi Görünce hepsinin yanmaktı işi.
--	--

C. Dilçin, yukarıdaki beytin ilk dizesinin sonundaki kelimeyi *kiçi* şeklinde okumuştur (Dilçin, 1991, s. 4678). A. Cin de aynı okuma şeklini benimsemiştir (Cin, 2012, s. 310-15). Ancak bu okuma şekli ve anlam bağlama uymuyor.

Bağlam, ilk dizede *ulu kiçi* ‘büyük küçük’ ikilemesi bulunduğunu ve buna göre kelimenin *kiçi* okunması gerektiğini gösteriyor. Nitekim söz konusu kelime, M nüshasında *kiçi* okunacak şekilde yazılmıştır.

4684 ü urışuban → *üvriş-üben* (<üvür-iş- <evür-iş-): kaçışmak

İnen çoh turışduk u dürişüben Dönüp kaçmaduh hiç üvrişüben (4684)	Çokça karşı koyup hem gayret ettik. Dönüp de kaçmadık hem kaçışmadık.
--	--

Araştırmacılar, yukarıdaki beytin sonunda dikkat çekilmiş olan ve metinde şeklinde yazılmış olan fiili *ü urışuban* okumuşlardır (Dilçin, 1991, s. 4684; Cin, 2012, s. 311-6). Ancak bu okuma şekli ve anlam beyitteki bağlama uygun düşmüyor.

Bağlama göre söz konusu fiilin *üvrişüben* okunması ve ‘kaçışmak’ olarak anlaşılması gerekiyor. İkinci dizede geçen *kaçmaduh* fiili de bunu gösteriyor. Beyit, yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir. Benzer okuma yanlışı ve düzeltme için bk. 3753.

4714 1. el ayah ur- → *el ayah ür-*: gayret etmek**2. baş taşa yasdān-**: güçlülere katlanmak**El ayah uram baş taşa yasdānam**

Dürişem varam yārumı isteyem (4714)

C. Dilçin, yukarıdaki beyitte dikkat çekilmiş ve metinde şeklinde yazılmış olan **deyimi *el ayah ur-* şeklinde okumuş ve deyim için “*Israr etmek, tepinmek*”** (Dilçin, 1991, s. 604b) anlamlarını vermiştir. A. Cin de deyim için aynı anlamı vermiştir (Cin, 2012, s. 508b). Ancak bu anlam beyitte uygun düşmüyor.

İkinci dizedeki anlama dikkat edildiğinde birinci dizedeki fiilin ‘elini çabuk tutmak’ anlamında kullanılmış olması gerektiğini düşünüyorum. Yani bu deyimdeki fiil, *ur-* değil *ür-* olmalıdır: **ür-** (<üvür- <evür-). İlk dizedeki ‘güçlülere katlanmak’ anlamında kullanılmış olan *baş taşa yasdānamak* deyimini ile bu deyim anlaşıldığında dizede anlam bütünlüğü sağlanmış olmaktadır. Buna göre söz konusu beyit şu şekilde okunup anlaşılabilir:

El ayah ürem baş taşa yadsanam Dürişem, varam yârumı isteyem (4714)	Elim çabuk tutup taşa baş koyam. Gayret edip yârim izin arayam.
---	--

4731 toya → döye; döy-: katlanmak

Vay aña ki buyruh degül kendüye

Gerek dürlü dürlü belâya **toya** (4731)

Yukarıdaki ikinci dizenin sonunda M’de *toya*, D’de *döye* geçmektedir. Araştırmacılar bu fiillerden M’deki *toya* ‘doya’ şeklini tercih etmişlerdir (Dilçin, 1991, s. 4731; Cin, 2012, s. 314-6). Hem kafiye hem de anlam bakımından D’de geçen *döye* ‘katlana, tahammül ede!’ fiilinin metne daha uygun / yakışan fiil olduğunu düşünüyorum: “*Yazık ki nefesine hakim olamayan kişi türlü belalara katlanmak zorunda kalır.*” Buna göre beyti şu şekilde okuyor ve aktarıyorum:

Vay aña ki buyruh degül kendüye Gerek dürlü dürlü belâya döye (4731)	Yazık, hâkim olamayan nefesine. Türlü belalar yükletir kendine.
--	--

4780 iken → iñen: iyice, çok

Ki bu zulmi hadden geçürdi iñen Unutdı degül Tangrısını iñen (4780)	Ki bunun zülmü sınırı çok aşdı. Allahı unuttu haddini şaşdı.
---	---

C. Dilçin, yukarıdaki beytin ilk dizesinin sonundaki kelimeyi *iken* (Dilçin, 1991, s. 4780) şeklinde okumuş, A. Cin de aynı okuma şeklini benimsemiştir (Cin, 2012, s. 317-11).

Ancak bu okuma şekli bağlama uygun düşmüyor. Söz konusu kelime *iñen* okunmalı ve ‘iyice, çok’ olarak anlaşılmalıdır. Bu durumda beyit, yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir.

4806 gördüğün → gör döğün!

Süheyle dedü anda ol **gördüğün**

Anuñ bigi süret bahup gördüğün

Araştırmacılar yukarıdaki iki dizenin de son kısmını *gördüğün* şeklinde okuyup ‘gördüğün’ şeklinde anlamıştır (Dilçin, 1991, s. 4806; Cin, 2012, s. 319-7).

Bu okuma şekline göre beyitte yalnızca redif olduğundan okuma şeklinin sorgulanması, yani okuma şekli üzerinde durulması gerekir. Kanaatimce bunlardan birinci dizenin sonundakini *gör döğün* şeklinde okumak bağlama uygun düşer. Çünkü söz bu beyitte bitmemiş bir sonraki beyite taşmıştır. Mesud’un bu uzun mesnevide kafiye için bazen anlamı ikinci plana ittiği (Dilçin, 1991, s. 141) de dikkate alındığında beyitleri şu şekilde okuyup anlamak mümkün olabilir:

Süheyle dedi anda [ol] gör dögin Anuñ bigi sûret bahup gördüğün (4806) Ki hiç kimse ancılayın yazmaya Degül yaza rengin dahı ezmeye (4807)	Süheyl'e dedi orada gör dövün, Bakıp böylesi bir resmi gördüğün Ki hiç kimse öylesini çizmedi. Ne çizmek, boyasın bile ezmedi.
--	---

4875 sende → bende

Dahı hem uğurlayın aplatdı ol Ki bir nesne var bende sen bilmiş ol (4875)	Gizlice ona anlatıverdi ol. Dinle bende bir sır var, sen bilmiş ol.
--	--

Araştırmacıların yukarıdaki ikinci dizede dikkat çekilmiş olan kelimeyi *sende* okuması yanlış olmuştur (Dilçin, 1991, s. 4875; Cin, 2012, s. 324-2).

Bağlam bu kelimenin *bende* okunacak şekilde yazılmış olması gerektiğini gösteriyor. Yani metinde bir yazım yanlışlığı yapılmış *bende* yerine *sende* yazılmıştır. Nitekim söz konusu kelime M nüshasında *bende* okunacak şekilde yazılmıştır. Bu okuma şekline göre beyit, yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir.

5089 1. vü güne → düğüne**2. etdiler** (<eyitdiler): söylemek, davet etmek

Buyurdı kim ol şarı tonatdılar

Münâdi ile **vü güne** itdiler (5089)

Yukarıdaki beyit M nüshasında geçmez. C. Dilçin, beytin ikinci dizesinde dikkat çekilmiş olan kısmı, *vü güne itdiler* şeklinde okumuştur. Ancak bu okuma şekli bağlama uymuyor.

Kanaatimce metnin bu kısmında bir yazım yanlışlığı bulunuyor. Yazıcı burada yanlışlıkla *dal* yerine *vav* yazmıştır. Bu nedenle söz konusu ibare *düğüne etdiler* şeklinde okunmalıdır. Ayrıca ikinci dizedeki *etdiler* ile ilgili bir açıklama da yapmak gerekiyor. Bağlama göre bunun *eyitdiler*'den kısaltma olduğunu (*etdiler* < *eyitdiler*) düşünmek yanlış olmasa gerek. Çünkü ilk dizede şehri düğün için donatma emri verilmiş olduğu anlatıldığına göre ikinci dizede düğüne yapılan davetten söz edilmiş olması gerekir. Yani ikinci dizede *münâdi* 'haberci' tarafından halka duyuru yapıldığı ve halkın düğüne davet edildiği ifade edilmiş olmalıdır. Buna göre beyit, şu şekilde okunup Türkiye Türkçesine aktarılabilir.

Buyurdı kim ol şarı tonatdılar Münâdi ile düğüne itdiler (5089)	Emir verdi, o şehri donattılar. Münadiyle toya davet ettiler.
---	--

5193 ırışmışuz → erişmişüz, eriş-: kavuşmak

Soğ ucu ki Tûfân şârında karâr Tutup şükr kim olmuşuz şehriyar Biri birümüz ile erişmişüz Hikâyetlerümüzü soruşmuşuz (5192- 5193)	Sonunda Tûfân'da il tuttuk karar. Şükürler olsun ki olduk hükümdar. Birbirimiz ile hem kavuşmuşuz. Hikâyelerimizi konuşmuşuz.
--	--

C. Dilçin, yukarıdaki ikinci beyitte dikkat çekilmiş ve metinde **ايريشموشون** şeklinde yazılmış olan fiili ırışmışuz okumuş ve sözlükte fiile “ırış- 2. Birbirinden ayrılmak, uzaklaşmak” (Dilçin, 1991, s. 612b) şeklinde anlam vermiştir. A. Cin, fiili aynı şekilde okumuş (Cin, 2012, s. 344-12) ve sözlükte “*yorulmak, bunalmak*” (Cin, 2012, s. 558b) olarak anlam vermiştir. Ancak bu okuma şekilleri ve anlamlar bağlama uymuyor.

Burada bağlamı anlamak için bir özet yapmak gerekiyor: Söz konusu yukarıdaki beytin geçtiği bölümde Süheyl'in babasına yazdığı mektuptan söz edilmekte ve mektubun içeriği hakkında bilgi verilmektedir. Süheyl, mektubunun bundan önceki bölümünde Nevbâhar'ı bulduğunu fakat sonradan onu kaybettiğini ve başından geçenleri özetleyerek anlatmıştır. Yukarıdaki iki beyitte ise Nevbâhar ile kavuştuklarını ve Tufan şehrinde hükümdar olduklarını anlatmıştır. Bu beyitte bir kavuşmadan söz edilmiş olduğuna göre fiilin *eriş-* okunması ve ‘kavuşmak’ olarak anlaşılması gerekir. Beyitler, yukarıdaki şekilde anlaşılabilir.

5253 ile-ye → eyle-ye

İli günü hâli bulup dileye Ki ayruh kişi yurdumuz illeye (5253)	İli günü boş görüp isteyecek. Başkası yurdumuzu yurt edecek.
---	---

C. Dilçin yukarıdaki ikinci dizenin sonunda geçen ve M nüshasında **ايدى** şeklinde yazılmış olan kelimeyi *ileye* şeklinde okumuş ve sözlükte “*yurt edinmek*” (Dilçin, 1991, s. 613b) anlamını vermiştir. A. Cin de kelimeyi aynı şekilde okumuş, sözlükte “*iley huzur, kat, yan*” (Cin, 2012, s. 348-13, 567) şeklinde anlam vermiştir. Dilçin'in verdiği anlam doğrudur ancak söz konusu okuma şekilleri ve A. Cin'in verdiği anlam bağlama uymuyor.

Kanaatimce metnin bu kısmında bir yazım yanlışlığı söz konusudur. Metinde kelimenin *illeye* okunacak şekilde yazılmış olması gerekirdi. Buna göre beyit yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir.

Nitekim C. Dilçin, şu beyitte M nüshasında **ايدى ايليشم** şeklinde yazılmış olan fiilin D nüshasında *illemişem* okunacak şekilde yazılmış olduğunu dip notta belirtmiş ve *illemişem* şeklinde okumuş ve sözlükte “*ille- yurt edinmek*” şeklinde işlemiştir:

Delimden ki Çin ilin illemişem Dişüm yavuz işlere bilemişem (4916)	Çoktandır Çin ilini yurt etmişim. Çok kötü işlere diş bilemişim.
--	---

Nitekim söz konusu *ille-* fiili, Kül Tigin ve Bilge Kağan Yazıtları'nda geçen aynı cümlede de aynı anlamda kullanılmıştır:

“*Türük bodun illedük ilin içgını idmiş*” = Türk milleti ülke edindiği toprakları elden çıkarmış. (KTD: 6, BKD: 7)

5294 diril- → dèril-

Ben ölmüş iken yine dirilmişem Tağılmış iken uşda dèrilmişem (5294)	Ben ölmüş iken bak yine dirildim. Ben dağılmış iken işte derildim.
--	---

C. Dilçin, yukarıdaki iki dizenin sonunda geçen iki fiili de *dirilmişem* (Dilçin, 1991, s. 5294) şeklinde okumuştur. A. Cin ise iki fiili de *dèrilmişem* (Cin, 2012, s. 351-9) şeklinde okumuştur. Bu okuma şekilleri beyitte anlam vermiyor.

Kanaatimce doğru okuma şekli, birinci dizenin sonundaki fiili *dirilmişem*, ikinci dizenin sonunda fiili ise *dèrilmişem* şeklinde olmalıdır. Çünkü beyitte konuşan kişi, Yemen hükümdarıdır. Hükümdar, yıllardır yolunu gözlediği oğlu Süheyl'in dönüşüne sevinmiş ve hissettiği sevinci ifade etmektedir. Bu beyitte anlam tezat sanatı üzerine kurulmuştur. Söz konusu beyitteki birinci dizede öl- >< *diril-*, ikinci dizede ise *tağıl-* >< *dèril-* tezadı üzerine iki cümle kurulmuş olduğu anlaşılıyor. Buna göre beyit yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir.

5421 adın- → kadem adın-: adım atmak

Anı siz dahı şâh edinür misiz Kadem işbu yola adınur misiz (5421)	Onu siz de şâh ediniz misiniz? Bu yola adım atnır mısınız?
--	---

C. Dilçin, yukarıdaki beytin ikinci dizesinde geçen *adın-* fiili için tereddüt belirterek “*Adımını atmak, kendi gitmek (?)*” (Dilçin, 1991, s. 583b) şeklinde anlam vermiştir. A. Cin ise fiili, sözlükte “**adın-**: *adım atmak*” (Cin, 2012, s. 423b) şeklinde işlemiştir.

Kanaatimce buradaki fiilin “*kadem ad(ın)-: adım atmak*” şeklinde anlaşılması gerekir. Bu düşüncemin gerekçeleri için bir özet yapmak gerekiyor: Nevbahâr, Cuhud'un gemisinden kaçır ve yolda Tufan şehrinin halkı ile karşılaşır. Tufan halkı Peçeli dolaşan Nevbahâr'ın bir kadın olduğunu anlamaz ve onu şâh yaparlar. Bu bağlam, Nevbahâr'ın peçeli olmasından istifade ederek erkek sesini taklit ettiği ve şehri yöneterek kendini şehir halkına kabul ettirdiği anlaşılıyor. Nevbahâr, işinde çok mahir bir nakkaş (mozaik ustası) bulur, ona gizlice yüzünü gösterir ve nakkaşa şehrin dört kapısında kendi resmini yapmasını emreder. Nevbahâr'ın mozaik resmi, inşa edilen giriş kapısının

kubbesine ve bu kubbenin altındaki havuzdaki su içinde yansıyacak şekilde yapılır. Nevbahâr'ın amacı hem kendisini aramak için şehre gelecek olan aşık- larını yakalatıp onlara ders vermek hem de Süheyl'i bulup ona kavuşmaktır. Nitekim Nevbahâr kurduğu bu planla amacına ulaşır. Dört aşık da şehir giri- şindeki bu resmi görür ve yakayı ele verir. Bunun üzerine Nevbahâr, şahlık yaptığı şehir halkını toplar, yakalattığı aşıklarına halkın huzurunda Tufan'a neden geldiklerini ve başlarından geçen hikâyelerin ne olduğunu sorup anlat- tırır. Nevbahâr daha sonra olup biteni dinleyen halka dönerek sözü edilen kız hakkında ne düşündüklerini sorar. Bütün halk kızın cesaretini, iffetini koru- masını ve aşkına sadık kalmasını takdir eder. Bunun üzerine Nevbahâr peçe- sini açar ve anlatılan kızın kendisi olduğunu söyleyerek kimliğini açıklar. Bu açıklamasının ardından Süheyl'i yerine şah etmek istediğini söyler ve halka bu konudaki fikirlerini yukarıdaki -ikinci dizeyle- sorar. Halkın onayını alan Nevbahâr, tacı ve tahtı Süheyl'e teslim eder. Bağlama göre beyit, yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir.

Fiilin *kadem at-* yerine *kadem adın-* şeklinde kullanılmış olmasının nedeni ise hem ilk dizedeki şâh edin- ile kafiye oluşturmak hem de vezni sağlamak için yapılmış bir tasarruftur.

5433 1. sen ü ben → seni ben

2. esen oğur eyle-: vedalaşmak

Sen ü ben esen uğur eyleyeyim

Koçayım boyununu yiyleyeyim (5433)

Yukarıdaki okuma şekli C. Dilçin'e aittir. A. Cin de yukarıdaki ilk dizenin başında geçen kelimeleri metindeki yazılışına uygun olarak *sen ü ben* şeklinde okumuştur. Ancak bu okuma şekli bağlama uymuyor. Kanaatimce metnin bu kısmı, *seni ben* okunacak şekilde yazılmış olmalıydı.

2. esen oğur eyle-: vedalaşmak

C. Dilçin, yukarıdaki beyitte geçen *esen oğur eyle-* deyimini *esen uğur eyle-* şeklinde okumuş ve "*birbirine esenlik dilemek*" (Dilçin, 1991, s. 606a) şeklinde anlamıştır. A. Cin ise deyimdeki kelimeleri birbirinden bağımsız ola- rak farklı yerlerde işlemiştir. Kanaatimce deyim, yukarıdaki beyitte 'vedalaş- mak' anlamında kullanılmış olmalıdır. Çünkü beyitte ölüm döşeğinde olan Süheyl'in babası, oğluna kendisiyle vedalaşmak istediğini söylemektedir.

Seni ben esen oğur eyleyeyim Koçayım boyununu yiyleyeyim (5433)	Bugün ben seninle vedalaşayım. Kucaklayıp boynunu koklayayım.
---	--

Söz konusu *esen oğur eyle-* 'vedalaşmak' deyimini, şu beyitte *esen oğuz eyle-* okunacak şekilde yazılmıştır:

Bunı dēdi eyledi esen oğuz Ata bindi düşdi yola yalunuz (4054)	Esenlik dileyip hem vedalaştı. Yapayalnız ata bindi, yol aştı.
--	---

C. Dilçin, bu beyitte deyimi yazılışına uygun olarak *esen oğuz eyle-* okumuş ve deyiminin anlamını “*Sağ salım, hoşça kalın demek*” (Dilçin, 1991, s. 606a) şeklinde vermiştir. A. Cin, ise deyimi “*esen uğuz eyle-*” şeklinde okumuş ve “*Sağlık, esenlik dilemek*” (Cin, 2012, s. 513a)

Deyim, yukarıdaki beyitte kafiye tasarrufu nedeniyle *esen oğuz eyle-* şeklinde kullanılmıştır. Yani bu beyitte Mesud, ikinci dizinin sonunda geçen *yalunuz* kelimesi ile kafiye oluşturmak için *esen oğuz eyle-* deyiminin ikinci kelimesinde kafiye kurmak amacıyla bir tasarrufta bulunmuştur: *oğuz* > *oğuz*.⁶

5440 düş- → ter düş-: uygun olmak

Dilersen ki her bir sözün **düş** ter

Bişür aş bigi öndin andan kotar (5440)

Araştırmacılar, yukarıdaki ilk dizede dikkat çekilmiş olan fiili *düş* ‘düşmek’ şeklinde okuyup anlamıştır (Dilçin, 1991, s. 3784; Cin, 2012, s. 360-14, 504a). Ancak bu okuma şekli ve anlam bağlama uymuyor. Mesud, beyitte konuşma ve sözün uygunluğu üzerine bir tavsiyede bulunmaktadır. Beyitteki söz konusu fiilin ter düşdi (< *ter düş-dı*) okunup ‘uygun olsun, yerinde olsun’ şeklinde anlaşılabilir. Bağlama göre beyti şöyle okuyup anlamak mümkündür:

Dilersen ki her bir sözün duşa ter Bişür aş bigi öndin andan kotar (5440)	İster isen her sözün uygun düşe. Sözü pişir, kaba koy değsin işe.
---	--

Benzer düzeltmeler için bk. 1517, 2818, 3748, 3611 notları.

5448 erün assısı → erün [öz] ıssısı

Erün assısı çok çok olıcak

Uz olmaz arada kılıç u bıçak (5448)

C. Dilçin, bu beyti yukarıdaki şekilde okumuş ve beyitteki *assı* kelimesi için “*fayda, yarar, çıkar*” (Dilçin, 1991, s. 5448, 587a) anlamını vermiştir. A. Cin de aynı okuma şeklini benimsemiş ve *assı* kelimesi için “*fayda, çıkar*” (Cin, 2012, s. 438b) anlamını vermiştir. Ancak bu okuma şekli ve anlamlar bağlama uymuyor.

Dilçin, dipnotta D nüshasında beytin başında *erün* yerine özün bulunduğunu belirtmiştir. Kanaatimce bu bilgidен hareketle söz konusu beytin baş kısmı *erün [öz] ıssısı* şeklinde tamir edilebilir. Bu okuma şekline göre bir önceki beyitle bu beyit arasında anlam bakımından şöyle bir bütünlük sağlanmış oluyor:

⁶ Kafiye tasarrufu ve başka örnekler için bk. Özçelik, 2017b.

Süci içme içeri isen içgil az İşidici ol çünkü çalına saz (5447) Erüñ [öz] ıssısı çok çok olıcak Uz olmaz arada kılıç u bıçak (5448)	Şarap içme, içersen de iç biraz. Dinleyen kişi ol, çalınır saza. Yiğidin harareti artsa çok az, Arada kılıç, bıçak uygun olmaz.
---	--

Nitekim Süheyl ü Nevbahâr'ın şu beytinde öz ıssısı tamlamasına benzer yapıda öz göynüğü geçer:⁷

Hemin Hâsil öz göynüğü durur renc Ki müflis kişi bula düşinde genc (2924)	Müflisin düşte hazine görmesi Yalnızca sıkıntı, yürek yanması
--	--

Bu tamire göre beyitler yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir.

5461 dèril-: toplan!; **diril!**: yaşa, hayat sür!

Yabâna tağılma evüne dèril Bu halk arasında sen eyle diril (5461)	Dışarda dolanma evine deril! Sen bu halk içinde öylece diril!
--	--

C. Dilçin, yukarıdaki beyitin ilk dizisinde dikkat çekilen fiili, *diril* şeklinde okumuş ve sözlükte “*toplanmak*” (Dilçin, 1991, s. 601a) anlamını vermiştir. A. Cin ise iki dizinin sonunda da fiilleri *dèril-* okumuş ve anlamı “*toplanmak, bir araya gelmek; yaşamak; geçinmek*” (Cin, 2012, s. 492b) şeklinde vermiştir.

Söz konusu fiiller birinci dizinin sonundaki *dèril!* ‘toplan!’, ikinci dizinin sonunda ise *diril!* ‘yaşa, hayat sür!’ şeklinde ve anlamında kullanılmıştır.

5482

Kişi katına **olmasun giresin**

Unıtmağıl ölüp sine **giresin** (5482)

Yukarıdaki beyitte bir anlaşılma sorunu bulunduğunu düşünüyorum (bk. Cin, 2012, s. 363-11, 530b). Oysaki söz konusu beyitte bir cinas yakalanmıştır. Bu beyitteki ilk dizide *giresi ol-* ‘girmek istemek’ deyimini ikinci kişi çekimi (<gir-esi+n ol-ma-sun) ‘girmek isteme(yesin)’ anlamında kullanılmıştır. İkinci dizinin sonunda geçen *sine giresin* ise ‘mezara gireceksin’ anlamında kullanılmıştır. Buna göre beyiti Türkiye Türkçesine şu şekilde aktarmak mümkündür:

Kişi katına olmasun giresin Unıtmağıl ölüp sine giresin (5482)	Kul yanına hiç olmasın giresin. Unutma ölüp kabre sen giresin.
---	---

5503 aşı (<aşığa)

Saçın yoldı vü urdı başın taşı Saçar idi toprak başından aşı (5503)	Saçın yoldu, başın taşlara vurdu. Hem başına toprak döküp savurdu.
--	---

⁷ Beyitle ilgili düzeltme için bk. 2924 notu.

Araştırmacılarından C. Dilçin, yukarıdaki ikinci dizinin sonunda geçen *aşa* kelimesini sözlükte işlememiştir (Dilçin, 1991). A. Cin ise bunu *aş-* fiil başlığı altında işlemiştir. Ancak buradaki *aşa* kelimesinin de *aş-* fiil kökü ile ilgisi yoktur. Ayrıca *aş-* fiili zaten bağlama uymaz.

Söz konusu *aşa* kelimesi, son hecesi eksiltiyle kullanılmış olan *aşağa* ‘aşağı’ kelimesinden başka bir şey değildir. Mesud, hem ilk dizinin sonunda geçen *taşa* kelimesiyle kafiye kurmak hem de vezni sağlamak bakımından kelimenin son hecesini düşürmüş ve böyle bir tasarrufla bulunmuştur. Nitekim kelimenin 2, 1656, 3473, 4487. beyitlerde geçen diğer örnekleri *aşağa* şeklindedir.

5598 yarısı → Pārüsî

‘Arabca bulunmayacak Pārüsî Kalan dillerüñdür bayık arısı (5598)	Eğer Arapça olmaz ise Farsça. Diğer dillerden de daha güzelce.
--	---

Yukarıdaki birinci dizinin sonunda dikkat çekilmiş olan kelime M nüshasında şeklinde yazılmıştır. Dilçin, yazdığı dip notta D nüshasında kelimenin *Pārüsî* okunacak şekilde yazılmış olduğunu belirtmiştir. Araştırmacılar kelimeyi M nüshasındaki yazılışına uygun olarak *yarısı* **şeklinde okumayı** tercih etmiştir (Dilçin, 1991, s. 5598; Cin, 2012, s. 371-17). Ancak bu okuma şekli ve anlam beyitte uygun düşmüyor.

Kanaatimce ikinci dizinin başındaki *kalan* kelimesini anlamak beyti anlamayı kolaylaştıracak noktadır. **İkinci** dizinin başındaki *kalan* kelimesi, ‘diğer’ anlamında kullanılmıştır. Bağlamı dikkate aldığımızda tartışmalı kelimenin *Pārüsî* ‘Farsça’ olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Söz konusu beyit ise yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir.

5599-5600 ili (<ala), ili: ala, alaca, karışık

‘Arabca bulunmayacak Pārüsî Kalan dillerüñdür bayık arısı Bu iki dile baksa Türkün dili Çah oldur ki sāfi katında ili Başarsa kişi hem degüldür gūzaf Ki ilinüñ içinden ol süze sāf (5598-5600)	Arapça olmasa eğer şu Farsça. Öteki dillerden hep daha hoşça Türkün dili baksan bu iki dile. Halkların yanında yalnızca ala. Kişi başarsa bu söz değildir boş. Bir ala içinden saf süzülse hoş.
--	--

C. Dilçin yukarıdaki 5599, 5600. beyitlerde geçen ve metinde şeklinde yazılmış olan kelimeyi yazılışına uygun olarak *ili* okumuş, sözlükte “*saf olmayan, karışık, katışık (?)*” (Dilçin, 1991, s. 614) anlamlarını vermiş ve tereddüt belirtmiştir. Dilçin’in kelimenin anlamı konusunda tereddüt belirtmesi muhtemelen sözlüklerde *ili* kelimesini bulamamış olması ve kelimenin neden bu şekilde yazılmış olduğunu yorumlayamamış olması ile ilgilidir. A. Cin de

aynı okuma tercihini benimsemiş ancak sözlükte kelimeyi işlememiştir (Cin, 2012, s. 371-8, 371-9).

S. Tezcan ise yazdığı notta söz konusu kelimeyle ilgili olarak “*Anadolu ve Azerbaycan Türkçesindeki lil kelimesinin yanbiçimi olabilir mi?*” sorusunu sormuş ve Steingass 1134’e dayanarak Farsça *li* ‘kil’ ile karşılaştırılmasını istemiştir (Tezcan, 1994, s. 66). Tezcan, daha sonra yazdığı bir makalede ise Dankoff’un kendisine yazmış olduğu bir mektupta söz konusu kelimeyi ılı okuyup ‘ılık’ anlamında yorumladığını fakat burada “durmuş, kokuşmuş su” olarak yorumladığını ve haklı olabileceğini yazmıştır (Tezcan, 1995, s. 244).

Kanaatimce burada kelimenin şeklinde yazılmış olması, kelime yapılmış olan kafiye tasarrufu konusuyla ilgili bir durumdur. Bu nedenle kelime, yazılışına uygun olarak *ili* şeklinde okunmalıdır. Mesud, aslında *ala* ‘ala, karışık’ olan bu kelime ilk dizinin sonundaki *Türkün dili* tamlaması ile kafiye kurmak için bir kafiye tasarrufunda bulunarak *ala* kelimesinin ünlülerini değiştirmiştir (*ala* > *ili*) / (*a* > *i*). Yani burada Mesud’un *ili* şeklinde kullandığı kelime, *ala*’dan başka bir şey değildir. Kelime yukarıdaki beyitlerde mecaz yollu ‘karışık, muğlak’ anlamında kullanılmıştır. Buna göre de Dilçin’in -muhtemelen metindeki bağlama dayanarak- vermiş olduğu anlam doğrudur. Mesud’un kafiye endişesiyle tasarrufta bulunarak *ili*’ye çevirdiği bu kelimeyi hemen sonraki 5600. beyitte de kullanmış olması, araştırmacıları yanıltmıştır. Söz konusu beyit yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılabilir.

5662 gözlemek → közlemek: ‘közlenmek, yanmak’

İşüm çoh belâ tartmah u gizlemek Degül eksügüm artmah u közlemek (5662)	İşim çok sıkıntı çekip gizlemek. Değil eksigim artırıp közle(n)mek.
--	--

C. Dilçin, yukarıdaki beytin ikinci dizesinin sonundaki fiili *gözlemek* okumuştur. C. Dilçin’in hazırlamış olduğu sözlükten bu kelimeyi nasıl anladığı anlaşılıyor. A. Cin de fiili aynı şekilde okumuş (Cin, 2012, s. 375-11) ve sözlükte kelime için “*gözetmek*” (Cin, 2012, s. 540b) anlamını vermiştir.

Söz konusu fiil, birinci dizinin sonundaki *gizlemek* ile kafiyeli olarak *közlemek* şeklinde fakat *közlenmek* ‘yanmak’ yerine kullanılmıştır. Yani Mesud, fiili bu şekilde kullanarak bir kafiye tasarrufunda bulunmuştur. Bu nedenle fiil, yazılışına uygun olarak *közlemek* okunmalı ve ‘közlenmek, yanmak’ olarak anlaşılmalıdır. Beytin yukarıda gösterildiği şekilde anlaşılması uygundur.

Kısaltmalar

D nüshası: *Süheyl ü Nevbahâr*, Dehri Dilçin nüshası.

M nüshası: *Süheyl ü Nevbahâr*, Mordtmann nüshası.

TarS: *Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu yayınları.

Kaynaklar

- Aktunç, H. (2000). *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Altaylı, S. (1994). *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I-II*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Arat, R. R. (1992). *Atebetül-Hakâyık*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Atalay, B. (1986). *Divanü Lûgat-İt-Türk Tercümesi* (4 Cilt). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Banguoğlu, T. (1938). *Altosmaische Sprachstudien zu Süheyl ü Nevbahâr*. Breslau.
- Cin, A. (2012). *Mesud bin Ahmed Süheyl ü Nev-Bahâr (Kenzü'l-Bedâyî')*; *İnceleme- Metin-Dizin*. Konya: Eğitim.
- Çelebioğlu, Â. (1976). *Sultan II. Murad Devri Mesnevileri*. (Doçentlik tezi). Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Erzurum. s. 35-39.
- Dilçin, C. (1991). *Mes'ûd bin Ahmed Süheyl ü Nev-Bahâr; İnceleme-Metin-Sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Dilçin, C. (1995). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ercilasun, A. B. (2008). "La Enklitiği ve Türkçede Bir 'Pekiştirme Enklitiği' Teorisi". *Dil Araştırmaları*, 2, 35-56.
- Karataş, T. (2004). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ.
- Köprülü, M. F.(1928). *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri*, İstanbul.
- Ma'luf, L. (1973). *El-Müncid Fi'l-Luga*. Beyrut.
- Mütercim Asım Efendi (2000). *Burhân-ı Katı*. M. Öztürk, D. Örs (haz.). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Mütercim Asım Efendi (2014). *Kâmûs'l-Muhît Tercümesi*. M. Koç, E. Tanrıverdi (haz.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu.
- Mordtmann, J. H. (1925). *Suheil und Nevbehâr*. Hannover.
- Özçelik, S. (2012). "Süheyl ü Nevbahâr Üzerine Düzeltmeler". *Uluslararası VIII. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (15-17 Kasım 2012)*.
- Özçelik, S. (2014). "Süheyl ü Nevbahâr Üzerine Düzeltmeler". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, 3/2, 62-79.
- Özçelik, S. (2016/I). *Dede Korkut -Dresden Nüshası- Giriş, Notlar I*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Özçelik, S. (2016/II). *Dede Korkut -Dresden Nüshası- Metin, Dizin II*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Özçelik, S. (2016). "Tarihî Metin Okumalarında Kelimeyi Bölme ve Kelimeleri Birleştirme Sorunları: *Süheyl ü Nevbahâr*'dan Örnekler". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, 5/4, 1593-1602.
- Özçelik, S. (2017a). "Tarihî Metinlerde Yuvarlak Ünlülerin Okunması Sorunu: *Süheyl ü Nevbahâr*'dan Örnekler". *Uluslararası 8. Türk Dil Kurultayı*.

- Özçelik, S. (2017b). “Süheyl ü Nevbahâr’da Kafîye Tasarrufları”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 18, 425-440.
- Özçelik, S. (2017c). “Süheyl ü Nevbahâr ve Tarama Sözlüğü’nde *boyla-* Fiili Üzerine Düzeltilmeler”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, 6/4, 2114-2121.
- Özçelik, S. (2017ç). “Süheyl ü Nevbahâr Üzerine Düzeltilmeler (2)”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 65/2, 233-242.
- Pala, İ. (2004). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı.
- Saraç, Y. (2012). *Klâsik Edebiyat Bilgisi - Biçim-Ölçü-Kafîye*. İstanbul: Gökkuşbe.
- Steingass, F. (1892). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. London.
- Tarama Sözlüğü* (1977). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Taş, İ. (2009). *Süheyl ü Nevbahâr’da Eskicil Öğeler*. Konya: Palet.
- Taş, İ. (2015). *Süheyl ü Nevbahârda Eskicil Öğeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Tezcan, S. (1994). *Süheyl ü Nevbahâr Üzerine Notlar*. Ankara: Simurg.
- Tezcan, S. (1995a). “Mes’ud ve XIV. Yüzyıl Türk Edebiyatı Üzerine Yeni Bilgiler”. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 5, 65-84, Ankara: Simurg.
- Tezcan, S. (1995b). “Süheyl ü Nevbahâr Üzerine Notlara Birkaç Ekleme”. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 5, 239-245, Ankara: Simurg.
- Yavuz, K. (1991). *Şeyhoğlu Kenzü’l-Küberâ ve Mehekkü’l-Ulemâ (İnceleme-Metin-İndeks)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

ABSTRACT

We have very limited knowledge about the period of Old Anatolian Turkish. In addition, works on works written in Old Anatolian Turkish period are limited. However, it is understood that Turkish language and literature started to develop in Anatolia during this period and Turkish translation and copyright works were put forward. Again in this period, it can be said that mesnevis occupy an important place within the mentioned works. In this period, it is seen that small mesnevis with religious theme were written or translated. The reason for writing such mesnevis is the idea of spreading the teachings of religion and mysticism to the wider public. In this period of social and political turmoil, it has been seen that it is important to nurture the feelings of religious and heroic feelings in the society. As a result of this thought, it is understood that epic mesnevis were written on religion. However, it is necessary to say that long mesnevis were written in the same period. One of the longest mesnevis written in Old Anatolian Turkish is Süheyl ü Nevbahar. This work, which is about six thousand couplets, is known as the mesnevi on the subject of the first human love written in this period.

Mesut Bin Ahmad's Suhayl ü Nev-bahâr named mesnevi is one of the most important texts of Old Anatolian Turkish especially in terms of vocabulary.

Cem Dilçin published this important mesnevi in a study consisting of text, review and a limited dictionary (Dilçin, 1991). In this book, Dilçin has prepared an introductory chapter, which provides important insights and observations on mesnevi text and content. Afterwards, we see that the text on this text is complementary studies in terms of reading and vocabulary. Semih Tezcan, Dilçin's study of the unread, wrongly read or misinterpreted the words of the correction notes as a small booklet before (Tezcan, 1994). Tezcan later published a small paper as a continuation of it (Tezcan, 1995). İbrahim Taş published his notes on the vocabulary of Süheyl ü Nev-bahâr mesnevi in a small booklet called Süheyl ü Nevbahâr notda Eskicil Öğeler (Taş, 2009).

Some shortcomings or misreadings may be seen during the reading of historical texts. Correct reading of these false readings is usually left to other researchers. Each new study may include views that will illuminate the text, and may be an obstacle to correct reading. So sometimes a new unrequited proposal about reading may mislead subsequent researchers. Because, in historical text, there can always be many language elements that are not used in today's language, which are not used and which are dark to us. For this reason, it is important to read the writings on historical texts by carefully and diligently relating the texts to the text in question. At this point, the work of the researcher is very complex and requires patience. On the one hand, pay attention to the

binding, on the other hand it is necessary to sort the notes about the text and not skip. An opposite attitude or jumping may make the researcher mislead.

One of the important points of attention in the reading of historical texts is understanding and reading. Based on our experience and knowledge, we can easily navigate between words and phrases in text reading. But between the lines of the historical text, we may be faced with structures that we do not know or understand at every step and step. After the first reading, we may notice that we did not understand the parts of the text that we read incorrectly, thanks to the new readings we made to read and understand the texts means to understand both words and culture correctly. It is also important in terms of enlightening the etymology of the words to read by understanding historical texts.

Every historical text, of course, has versatile reading difficulties. Because of these difficulties in reading, some problems of reading can be seen in studies on historical texts. The most important reason for the reading problems is the text reading the meaning. On the other hand, reading, understanding and evaluating the text is a serious scientific work, above all. Because the reading of historical texts contributes both to my past and present. Of course, in order for the comments to be developed through these readings to be realistic and horizon-first, it is essential that the reading itself is correct. It is clear that science cannot be made on false information in any other way.

As new reading studies on Süheyl ü Nevbahar progressed, we wrote corrections proposals about the problems of reading. It has been shown in the sources of related papers and articles. As we got closer to the end of the work, we found corrections for new reading problems. This article presents new reading proposals as a continuation of previous reading proposals.

In the article Süheyl ü Nevbahar focuses on the problems that have arisen in the reading, comprehension and reading of unified structures. Evidence is also presented by offering examples from Süheyl ü Nevbahar or other works.